

ANY XLIV NÚM. 457
Març 2020
4 euros

SAÒ

El Corredor Mediterrani

Entrevista a **Tudi Torró,**
a **Josep Vicent Boira,** i a **Mireia Vives**
i **Borja Penalba.**

Centre Cultural La Nau

EXPOSICIONS
CONFERÈNCIES
DEBATS
TEATRE
CINEMA
MÚSICA
BIBLIOTECA
CAFETERIA
TENDA

Centre Cultural
La Nau de la
Universitat de València

Carrer Universitat, 2
46003 València
T. (34) 963 864 377
cultura@uv.es

Horari
Dilluns a dissabte
de 08.00 h. a 21.30 h.
Diumenge i festius
de 09.00 h. a 14.00 h.

www.uv.es/cultura
Facebook: lanauv
Twitter: @LaNauv

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA
500+20 ANYS

Març 2020

DIRECTOR. Vicent Boscà Perelló

ADMINISTRADOR. Vicent Canet Llidó

CONSELL DE REDACCIÓ. Vicent Cardona, Josep A. Comes, Vicent Josep Escartí, Carles Fenollosa, Antoni Ferrer, Enric Juan Redal, Irene Manclús, Francesc T. Martínez, Òscar Pérez, Alfred Ramos, Rafael Roca, Joan Lluís Sanxis, Presen Sena

COLLABORADORS FIXOS. Josep Banyuls, Josep Miquel Bauset, Ricard Chulià, Teresa Ciges, Daniel Climent, Josep A. Comes, Vicent Xavier Contrí, Vicent J. Escartí, Andreu Escrivà, Harca, Josep Mª Jordán Galduf, Juan Ramón Gallego, Gonçal López-Pampló, Carles Martín Cantarino, Mª Josep Picó, Josep Vicent Pitxer, Quique, Alfred Ramos, Pau Rausell, Rafael Roca, Manel Rodríguez-Castelló, Josep M. San Abdón, Jesús Tibau, Emma Tomàs, Vicent Tronchoni

COLLABORADORS. Carmen Agulló, Vicent Àlvarez, Antoni Ariño, Marc Baldó, Andrés Boix, Francesc Asensi Botet, Adolf Beltran, Daniel Benito Goerlich, Emèrit Bono, Alfons Cervera, Germà Colón, Martí Domínguez, L. Duch, Andreu Escrivà, Alfons Espoñera, Antoni Ferrando, Avel·lí Flors, Josep Franco, Victor Fuentes, Joan M. Furió, Ernest Garcia, Josep Garcia Poveda, Ximo Garcia-Roca, Albert G. Hauf, Jesús Huguet, Manuel S. Jardí, Manuel Joan I Arinyó, Ramon Lapiedra, Francis López, Vicent Martínez, Casimir Nalda, Ricard Pérez Casado, F. Pérez Moragon, Emili Piera, Josep Piera, Daniel Pla, Joan Romero, Rosa Serrano, Josep Torrent, Vicenta Verdugo, Josep Vidal Talens

PORTADA. Daniel Olmo Boronat-estudigrafema.com

MAQUETACIÓ. www.estudigrafema.com

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA. Antoni Ferrer i Òscar Pérez

ADMINISTRACIÓ. Paula Boscà

IMPRESSIÓ. Set i set

Dipòsit legal: V-2161/1976 ISSN: 1136-0070 / Preu anual de subscripció: 42 euros / Estranger i subscripció d'ajut: 100 euros

Qualsevol mena de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepcions previstes per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra

SAÓ EDICIONS, S.L. / Avinguda del Cid, 7-1-6 / 46018 VALÈNCIA / TEL. 963 705 841 - 611 624 115 / info@revistasao.cat

www.revistasao.cat

Aquesta publicació té el suport de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

457

El Corredor Mediterrani

- 5 En punta.
- 6 El mes en 10 tuits.
Harca. Juli Sanchis.
- 7 Editorial. **L'onzena plaga.**

- 8 Plaça de l'Església. **Assumptes de cardenals.** Vicent Cardona.
- 9 Teologia i Societat. **L'Església Nacional Espanyola de Santiago i Montserrat.** Josep M. Bausset.
- 10 A peu de pàgina. **Gavaldà i la pesta del 1648.** Vicent Josep Escartí.
- 11 País Literari. **Dones visibles.** Rafael Roca.
- 12 Ciència. **Causes i conseqüències del canvi climàtic i formes de mitigar-lo.** Jordi Solbes i Manel Traver.
- 14 Natura culta i sagrada. **Mite, religions i art: Sant Gabriel, missatger de Déu.** Daniel Climent i Carles Martin.
- 16 **Entrevista a Tudi Torró.** Vicent Boscà.
- 20 **Germà Colón: l'adéu d'un dels últims grans romanistes.** Redacció.

Quadern: **El Corredor Mediterrani**

- 21 **Presentació.** Vicent Palomo.
- 22 **El Corredor Cantàbric Mediterrani, una infraestructura pel progrés.** Salvador Navarro.
- 24 **El Corredor Mediterrani: instrument fonamental de desenvolupament sostenible.** Federico Félix.
- 26 **Entrevista a Josep Vicent Boira.** Vicent Boscà.
- 31 **El Corredor Mediterrani. Noves oportunitats per al nostre territori.** Roser Obrer.
- 34 **Més enllà del Corredor Mediterrani.** Òscar Oliver.
- 36 **El Corredor Mediterrani, projecte emblemàtic a Espanya i a Europa.** Petros Papaghiannakis.

Societat

- 40 **Valencià per la igualtat.** Empar Minguet.
- 42 Educació. **Els ensenyaments d'aquesta pandèmia.** Paula Boscà.
- 44 **Fòrum Cristianisme i Món d'Avui: el repte front a l'ofensiva neoconservadora.** Manel Traver.
- 46 Reflexions insulars. **Mallorca, un escenari.** Ignasi Serra.
- 48 **Gil Albers, entre la ràdio i el teatre.** Josep Palomero.
- 51 **El museu d'art contemporani de Vilafamés compleix 50 anys.** Josep San Abdon.

Art i cultura

- 52 Teatre. **Teatre de rialles.** Vicent Tronchoni.
- 54 Cinema. **Sorpresa coreana.** Alfred Ramos.
- 55 #Postals. **Passejarem per Llíria.** Gonçal López-Pampló.
- 56 Música. **Mireia Vives i Borja Penalba.** Emma Tomàs.

Llibres

- 58 **L'espurna que va encendre la flama.** Ismael Blanco.

En punta

Una de públic o privat

El Poble Valencià és molt savi. Sí. Recordeu Santa Bàrbara? Doncs això. Ara és un bon moment per a pensar si totes les persones que es dediquen a la política són iguals o no. Està clar que no, però per si de cas ara és el moment de recordar totes les campanyes que van fer ells i elles a favor de la privatització de la sanitat pública, i nosaltres tot el que vam fer en contra d'eixa privatització. Podríem fer el llistat, però seria molt llarg. No ho oblidem.

Pandèmia escolar

Mai no havien passat tants dies i tantes hores junts els seus fills i les seues filles. I a més, sense haver d'anar a treballar. És dur. I més volent que treballen, que facen deures, que estudien. Passem-ho el millor que es puga.

Falles estiuenques

No se suspendran les Falles. No se suspendrà la Setmana Santa. No se suspendrà... res. I ara sembla com si tot haguera passat fa ja molt de temps. Diuen que, quan tens un gran dolor, no notes els xicotets. Pensem que tota la societat està fent una demostració de maduresa i ara cal esperar a veure si podem tindre Falles a l'estiu o al setembre. O quan siga.

Una més de Falles de València

El regidor Pere Fuset va renunciar a les seues competències a l'Ajuntament de València per estar pendent de judici. Va ser substituït per un company de l'equip de govern. I per això del destí, mira per on, igual Fuset torna a ser el responsable la propera nit de la Cremà. No sé què en pensarà el seu successor accidental.

Des de la Comunitat de Madrid

Quan la senyora presidenta de la Comunitat de Madrid, Isabel Díaz Ayuso, va tancar les escoles, hauria estat també molt bé que haguera dit als seus ciutadans i ciutadanes que es quedaren a casa i que no ens envaïren irresponsablement tota la costa. Hauria estat un detall.

De músics

Ja sabem que al nostre País Valencià hi ha més músics que a cap altre lloc. Si a més afegim que estaven tancats a casa, que no podien anar a assajar, que no havien tingut les desfilades de falles i les marxes de processó tampoc pintaven bé, cal reconèixer les seues iniciatives d'eixir als balcons i a les terrasses i fer sonar els seus instruments. Gràcies!

Coronavirus i imaginació

Algú hauria de fer una recopilació de tots els vídeos i fotografies que s'han produït amb motiu de la tancada per la pandèmia. Hi ha persones que tenen molta, però que molta imaginació i han aconseguit fer eixir un somriure.

El mes en 10 tuits

@vicmarvila

Que els empresaris quan les coses van bé diguen «el estado les roba con el pago de impuestos» i quan van malament són els primers que ploren per a que els estats els injecte diners públics no és cap novetat. Ho duen fent sense ruboritzar-se des de fa molt de temps.

@crendueles

L'epidèmia és un espill d'augment que ens obliga a veure concentrat el que normalment obviem perquè va a càmera lenta: l'horror de les residències de majors privatitzades, els efectes de les retallades sanitàries, la crisi de les cures, la desigualtat educativa.

@FrancescSeres

Has de confiar molt en l'arc parlamentari, de Vox a Podemos, per sortir per la tele a primetime a no dir res després de fer-se públic que el teu pare, a qui li deus la vida i el lloc, tenia 100 M€ bruts a Suïssa dels quals te'n deixava 65. Els has de tenir molt i molt lligats.

@ianasagasti

Suárez, González, Aznar, Zapatero i Rajoy sabien perfectament les aventures impresentables i corruptes del Cap de l'Estat. Mai van fer res. Són tan culpables com el pocavergonya de J. Carlos pel que ha succeït en una transició batejada com a modèlica sent una clauvera.

@eudald31

La portera de l'edifici, a treballar. Els fusters i manobres que reformen el segon pis, a treballar. Els mecànics del taller de sota de casa, a treballar. Els repartidors de missatgeria privada, a treballar. No són empresaris, són terroristes.

@JaumelCastigaor

A vore, que a la senyora ultraliberal econòmica ministra Calviño la va posar el PSOE, no Wall Street.

@VanessaCamposCl

El pes del turisme en el teixit empresarial valencià fa la nostra economia dèbil en shocks sanitaris (actual) i financers (crisi 2008). No és una qüestió de turisme sí o turisme no, és una qüestió de mesura. L'excès és el problema #COVID-19

@Miquel_R

Heu vist que l'extrema dreta està tancada aquests dies en el seu bàker? No tenen un teixit social, ni saben el que és el treball comunitari i, per suposat, el concepte de solidaritat. És el seu patriotisme. El salve's qui puga i vore com poden traure'n profit.

@jvmiralles

A Xàbia la Cala Sardinera plena de pijos i bronques en supermercats. No oblidem mai el que han fet en estes hores de crisi. No oblidem el seu concepte d'estat colonial. #CerradMadridYa

@valtonyc

Josep Valtonyc, el primer condemnat per fer un spoiler.

@natxoandreu

Les males persones s'aprofiten de situacions com les que estem vivint. Hui m'ha tocat de prop: el comerç d'alimentació dels meus pares ha patit un robatori. Ells, amb 60 anys, s'estan deixant la pell i el colp no són els diners, és veure com l'esforç se n'ha anat en orris. #COVID2019

Harca

L'onzena plaga

La situació que està vivint el món –avui sí que podem parlar de tot el món– és molt especial i preocupant. Potser ningú ha viscut una situació similar en tota la seua història. I, novament, torna a demostrar-se que davant del virus avui, o del càncer ahir, no existeixen ni races, ni fronteres, ni poder econòmic. O aquest darrer sí que hi juga, sols que d'amagat?

Sabem que ens n'eixirem, d'aquesta, i que continuarà la vida, que continuaran l'economia i el capitalisme com si res no haguera passat. Però no estaria de més que aprenguérem algunes lliçons per si de cas hem de tornar a viure, nosaltres o els nostres fills o néts, una situació similar. Que tornarà: hi ha plagues que, per la nostra escassa virtut i poc trellat, solen ser cícliques.

La coordinació i els esforços, no ja d'un país sinó del conjunt global de la humanitat, s'estan demostrant com l'element fonamental, sí, per a intentar parar aquesta pandèmia, aquesta. Però potser no hi siguen suficients per a d'altres, més virulentes, que hi ha al darrere: potser ens calga un canvi de perspectiva i una penetració més fina. Ha de ser una guerra total contra el Covid-19 –contra l'edició o manifestació actual d'aquelles mítiques deu plagues que afligiren l'Egipte faraònic–, però també contra *altres virus* que romanen latents –o no tan latents– en reservoris que se'ns volen fer passar per innocus i normals.

Pel cap baix, i sense eixir del nostre País Valencià, cal que no oblidem els polítics i els partits que hi van aplicar el principi econòmic segons el qual tot és negoci, fins i tot la sanitat o l'atenció a les persones majors. Ara, més que mai, es fan notar els retalls que aplicaren a la sanitat pública sobretot. ¿Quant de personal sanitari, quants llits hospitalaris i UCIs van desaparèixer per la voluntat de determinats polítics que no tremolaren d'enriquir-se personalment furtant a mans plenes –ho veien *normal*, si no innocu–, fins i tot amb l'excusa de la visita de Sant Pare? Fora bo que no ho oblidarem, tots i totes, la pròxima vegada que hàgem d'anar a votar. Això pel cap baix.

Perquè, el virus més greu i perillós –l'onzena plaga, que sol ser recidiva–, el tenim tan davant dels ulls que potser no volem veure'l: un neoliberalisme rampant que fomenta l'anomenat «capitalisme del desastre»: és a dir, la forma en què les indústries privades s'alien, com veiérem després d'Irak i del Katrina, practicant cínicament com a estratègia sistemàtica la «doctrina del *shock*» (en precisa expressió de Naomi Klein) per beneficiar-se directament de les crisis a gran escala, tot aprofundint la desigualtat i enriquint més i més les elits. Un neoliberalisme propagat i ben guardat ara per l'extrema dreta global, però que arranca de Milton Friedman i de l'anomenada Escola de Chicago. Un neoliberalisme, en fi, que, explotant sense fre els recursos de la natura, no s'està de provocar la resposta d'aquesta en forma, potser, de tràgica *vendetta* climàtica no gens poètica, com ara estem veient.

A l'altra cara de la moneda tenim el personal que està treballant als hospitals. Sempre hem dit que, des d'Ernest Lluch, tenim un sistema sanitari dels millors i que, fins i tot en l'època de l'austeritat imposada, l'esforç i compromís de llurs membres feia possible que la nostra sanitat pública fora envejable. Però ara, no sols estan demostrant la seua professionalitat. Ara estan demostrant que el seu compromís arriba a posar en perill la seua pròpia salut: doblen torns de treball, estan lluitant sense disposar de tot el material necessari... I estan al tall. Mai no els ho agraïrem prou. N'eixirem, no sabem encara amb quins danys, però eixirem d'aquesta.

Volem acabar, en reforç d'eixa esperança, destacant les nombrosíssimes actituds solidàries de molts grups de la societat que s'han organitzat per ajudar les persones més necessitades. Grups joves que, de vegades, sembla que no fan res, però que estan revitalitzant –amb moviments soterranis que deixen en evidència les pretensions de l'extrema dreta– els teixits associatius dels barris que fa dècades algun poder es van encarregar de desfer. Uns grups que, en paraules d'un altre gran del periodisme –Gabilondo–, estan fent-nos veure que un estat social i de dret, o és medul·larment comunitari, o no serà. Esperem aprendre les lliçons.

Assumptes de cardenals

Vicent Cardona Puig

Membre del Consell de Redacció

Massa informació per poder pair-la tota tranquil·lament. Un mot unifica gairebé tota la informació: cardenal. Ernesto Cardenal s'ha mort a Nicaragua; el cardenal Juan José Omella, arquebisbe de Barcelona, nou president de la Conferència Episcopal Espanyola, i el cardenal Carlos Osoro, arquebisbe de Madrid, nou vicepresident. Sols un quart personatge, el jesuïta natural de Mèrida, Juan Antonio Guerrero, posat al capdavant de l'economia vaticana per tal de salvar de la fallida les finances papals.

Anem per parts i comencem pel principi. El papa Francesc acaba de publicar un llibre titulat *Jo crec, nosaltres creiem*, en el qual, a més de tractar temes que en podríem dir estrictament religiosos (el judici final, la resurrecció, etc.), ens avisa del perill dels populismes i la seua opressió sobre els més desfavorits. Seguint sobretot la premsa italiana, sabem que el papa Francesc no té una bona consideració sobre els populismes, ja siguen passats com actuals, i així afirma: «El populisme oprimeix el pobre i instrumentalitza la fe», i una altra característica és que «construeix un culte al voltant del seu portaveu» entès com el «gran sacerdot». Tot això comporta una crítica constant del líder populista italià, Matteo Salvini, i de tots els qui, com ell, volen usar l'Evangeli i el crucifix com a senya d'identitat d'allò que en diuen «nova política social». Penseu, si més no, en els nous polítics del Brasil, de Bolívia i de tots els partits d'extrema dreta que trobem a Europa. Més encara, afirma el Papa: «Quan veig uns cristians massa nets, que posseeixen totes les veritats, l'ortodòxia, la doctrina veritable, i són incapaços d'embrutar-se les mans per ajudar a algú a aixecar-se; a aquests cristians jo els dic que no són cristians, sinó teistes amb aigua beneïda cristiana. Encara no heu arribat al cristianisme». És normal, per tant, que els donatius a la Santa Seu es troben molt reduïts i s'espera del jesuïta Juan Antonio Guerrero (doctor en Economia, en Filosofia i Teologia) que trobe un camí de

redreçament de les finances vaticanes a més de salvar-les de ser un paradís fiscal on amagar guanys il·lícits, com ha passat en temps no massa llunyans. És clar que el dogma primacial era aplicable a sant Pere tenint com tenia un pressupost molt baix.

L'altra qüestió ens toca més de prop. La Presidència dels bisbes espanyols tocava renovar-se segons els estatuts. Les travesses no eren clares per uns motius o altres: edat dels possibles candidats, idoneïtat pastoral i sintonia amb el Papa... Fins i tot s'han enviat als correus electrònics dels bisbes uns pamflets difamatoris contra el que, justament, ha resultat elegit en la segona votació per 55 vots a favor contra els 29 vots del conservador Jesús Sanz, arquebisbe d'Oviedo. Ha resultat elegit el cardenal arquebisbe de Barcelona, Juan José Omella, home dialogant i amb un historial molt complet com a pastor (rector, vicari episcopal, missioner, bisbe auxiliar, bisbe residencial a bisbats d'Aragó i La Rioja fins a ser nomenat arquebisbe de Barcelona i cardenal per l'actual Papa. No va tenir un ensurt davant un possible govern de coalició d'esquerres ni va demanar als fidels que resaren en aital perill.

Per últim, recordem el gran poeta i jesuïta Ernesto Cardenal, natural de Guatemala i un dels continuadors de Rubén Darío, Acaba de morir als 90 anys; començà fent-nos vibrar a tots els seus lectors amb els Salms impregnats d'una ecologia *avant la lettre* i unes cosmogonies hereves d'un altre jesuïta com Teilhard de Chardin, també silenciats com ell i també rehabilitats més tard. El seu suport al govern sandinista de Daniel Ortega li reportà una reprimenda de Joan Pau II i una privació d'exercir en públic el seu ministeri sacerdotal, però un papa vingut d'Amèrica Llatina i jesuïta com ell, el papa Francesc, l'ha rehabilitat i ha arribat a la fi dels seus dies servint com a capellà la seua estimada comunitat de Solentiname amb una clara enemistat amb el dictador en què s'ha convertit Daniel Ortega.

L'Església Nacional Espanyola de Santiago i Montserrat

Josep M. Bausset

Monjo del monestir de Montserrat

L'Església Nacional Espanyola de Santiago i Montserrat a Roma conté els sepulcres dels dos papes valencians, Calixt III i Alexandre VI. L'origen d'aquest temple està relacionat amb la missió d'acollir els pelegrins que anaven a Roma des dels regnes d'Aragó i de Castella. Els seus estatuts recullen la importància, en aquesta església, de tindre una pastoral d'acollida dels espanyols, per celebrar la litúrgia en espanyol.

La presència de la comunitat hispana a Roma està confirmada des d'antic, com ho demostra l'existència d'alguns hospitals espanyols que acollien els pelegrins. Durant els segles XIV i XV es construïren a Roma dues institucions que adquiriren el caràcter d'esglésies nacionals, al voltant de les quals es reunia la colònia espanyola a Roma. Una d'aquestes institucions va ser l'església i hospital de Santiago i San Ildefonso de los Españoles, i l'altra l'església i hospital de Santa Maria de Montserrat, construïda gràcies a l'impuls de dues dones: la barcelonina Jacoba Ferràndiz (que fundà l'hospital de Sant Nicolau) i la mallorquina Margarida Pau.

El 23 de juny de 1506, alguns prohoms aragonesos, catalans i valencians establiren a la capella de Sant Nicolau la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, per acollir els pelegrins que anaven a Roma. Aquesta germandat tingué una gran importància en la construcció de l'església dedicada a la Mare de Déu de Montserrat.

A principis del segle XIX, l'església de Montserrat, amb un aspecte desolador, es va tancar i s'uní a l'església de Santiago. El papa Pius VII aprovà, el 1807, la unió canònica de les dues esglésies. Però el 1817 es clausurà l'església de Santiago, que havia acollit la de Montserrat i s'ordenà la restauració de l'església

de la Mare de Déu de Montserrat. D'aquesta manera, ara aquesta església és coneguda com a Església Nacional Espanyola de Santiago i Montserrat.

Al desembre passat, el prevere valencià José Jaime Brosel, nou rector de l'Església Nacional Espanyola, afirmà que aquest temple de Santiago i Montserrat, «vol ser l'Església a Roma que parla i celebra en espanyol». I les altres llengües d'Espanya, ¿no haurien de ser presents en aquesta església, per tal que no siga només l'església «que parla i celebra en espanyol», arraconant així (com passa a les esglésies del País Valencià) les altres llengües de l'Estat?

El nou rector de la Iglesia Nacional Española (i diuen que no són nacionalistes) hauria de seguir l'exemple del jesuïta mallorquí Bartomeu Melià, que al Paraguai aprengué guaraní i altres llengües natives. O el bisbe president del CELAM, Miguel Cabrejos, que deia que «la conversió integral implica cuidar la natura i les llengües i cultures» dels pobles.

Gavaldà i la pesta del 1648

Vicent Josep Escartí

Universitat de València i escriptor

Francesc Gavaldà (València, 1618-1686) va ser un frare dominicà. Doctor en Teologia, arribà a ser catedràtic a la Universitat de València. Va ser, més tard, conseller del bisbe de Vic, Francesc Crespí de Valldaura. En retornar a València, l'escolliren prior del convent de Sant Doménech (1666) i després vicari general de la Província d'Aragó. Va ser també examinador sinodal de l'Arquebisbat de València i jutge ordinari del Sant Ofici. Com a historiador, destaquen dos textos publicats en un mateix volum intitulat *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su reyno en los años de mil seiscientos quarenta y siete y quarenta y ocho, tiempo de peste* (València, Silvestre Esparsa, 1651). El primer és un relat detallat dels efectes de la pandèmia sobre la població de la ciutat de València i de la resta del país, on destaquen les descripcions dels símptomes de la malaltia, les actuacions dels metges i dels regidors de la ciutat i, també, el cas del robatori del Santíssim a Paiporta per uns bandolers, fet que es relacionà amb un possible increment de la ira divina. El segon text, de menor extensió, es publica com una mena d'apèndix a l'anterior, i s'intitula *Memoria para la gloria de nuestra ciudad y nación, del considerable socorro con que ésta sirvió a su rey en el sitio de Tortosa contra las armas del rey christianíssimo de Francia*, en la qual s'encarrega de destacar la fidelitat dels valencians als Àustria, fins i tot en moments de penúria. Narra les operacions dels francesos al nord del País Valencià i la posterior campanya de reconquesta de Tortosa (1650). És autor, també, d'una *Vida del àngel, profeta y apóstol valenciano san Vicente Ferrer* (Va-

lència, Jeroni Vilagrasa, 1668), per a la qual consultà el procés de canonització.

El text sobre la pesta és, amb tot, el més important de la seua producció, perquè no sols fa una acurada descripció de la malaltia –el seu avanç, els efectes sobre la societat, el comportament de les autoritats i dels particulars davant l'epidèmia, etc.–, sinó que, a més, ofereix dades estadístiques sobre els morts de la ciutat i del regne: 16.789 en el cas del cap i casal, i uns 30.000 per a la resta del país. Unes xifres que es consideren bastant plausibles en el primer cas, mentre que en el segon es creu que són excessives. En qualsevol cas, el llibre de Gavaldà, escrit en castellà i amb la intenció de servir de model per al futur, continua sent ben interessant i de lectura molt recomanable.

Dones visibles

Rafael Roca

Universitat de València

En els darrers anys, diferents iniciatives sorgides al si d'entitats públiques i privades estan permetent que es visualitze el treball de multitud de dones de tots els temps que, fins ara, havia restat ocult. I és en aquesta línia de presa de consciència de la perspectiva de gènere que l'editorial Afers, que dirigeix Vicent Olmos –antic membre del Consell de redacció de *Saó*–, acaba de realitzar una magnífica aportació. Es tracta del volum col·lectiu *Quinze dones valencianes*, que ha sigut coordinat pel professor Antoni Furió, i que es presentà al públic el passat 9 de març, a propòsit de la diada de la dona treballadora, a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València.

D'aquesta manera, el llibre col·lectiu, que pretén combatre la «criptogínia» –és a dir, l'ocultació dels referents femenins–, està integrat per quinze assajos que sintetitzen la vida i l'obra d'altres tantes valencianes, no totes conegudes, ni excepcionals o extraordinàries, com bé remarca Furió. Però es tracta, en qualsevol cas, de dones que es varen obrir camí en un món presidit per hòmens.

Així, per ordre cronològic, Juan Vicente García retrata Carrossa de Vilaragut, senyora d'Albaida que arribà a gaudir d'un gran poder en l'època del rei Joan I. A continuació, Lledó Ruiz explica les gestes de Maria de Castella, esposa d'Alfons el Magnànim, que actuà com a virreina durant les llargues absències del monarca a Nàpols. Ferran Garcia-Oliver, al seu torn, s'ocupa de la biografia d'Isabel de Villena, abadesa del convent de la Trinitat i escriptora cèlebre pel seu «formidable» *Vita Christi*. Antoni Furió elabora el perfil de Beatriu Guimerà, «una víctima, una jove perseguida per la Inquisició per judaïtzant». Mentre que Vicent J. Escartí glossa la trajectòria d'una de les dones més poderoses de tots els temps: Germana de Foix, reina d'Aragó i virreina de València.

Immerses ja en l'edat moderna, Estefanía Ferrer estudia Mencía de Mendoza, noble i política castellana

que fou protectora de l'erasmisme; i Rosa M. Gregori, la impressora Jerònima Galés, que desenvolupà la seua professió a l'ombra tant dels marits –Joan Mey i Pedro Huete– com dels fills. Així mateix, Laura Peris escriu sobre Narcisca Torres, autora del segle XVIII de qui sols es té notícia a través de Carles Ros; i Pau Viciano, sobre la castellonenca Amàlia Fenollosa, poeta romàntica que durant la seua joventut mantingué una estreta relació d'amistat amb el català Víctor Balaguer i l'aragonés Jerónimo Borao.

La part final del llibre està dedicada a sis dones d'època contemporània: Blanca Cerdà ens acosta a Manuela Solís Claras, la primera universitària valenciana; Rosa Solbes, a l'escriptora, feminista i socialista Maria Cambrils; Josepa Cortés, a la mestra i política Empar Navarro Giner, que reivindicà l'ús de la nostra llengua a l'escola; Guillem Chismol, a Olímpia Arozena, la primera professora universitària; Maria Folch, a Enriqueta Agut, militant comunista que hagué d'exiliar-se a Mèxic; i Anna Aguado, a Alejandra Soler, defensora de l'escola pública que, amb cent anys, encara participà en les mobilitzacions del 15-M del 2013 (li deien la «iaia del 15-M»).

Benvingut siga aquest volum que avança en el camí de la visualització de les dones. Confiem que servirà d'exemple i de model per a d'altres treballs que continuen reivindicant la vida i el treball d'autores com ara Manuela Agnès Rausell, Magdalena Garcia Bravo i Lluïsa Duran, que varen escriure en valencià durant una època tan complicada com la segona meitat del segle XIX.

Acte de presentació a la Facultat de Geografia i Història (Foto: Àlex Llinares).

Ciència

Causes i conseqüències del canvi climàtic i formes de mitigar-lo

Jordi Solbes
Universitat de València

Manel Traver
Universitat de València

La majoria dels debats públics sobre el canvi climàtic es basen en el fet que els gasos d'efecte hivernacle (GEH) atmosfèrics (CO₂, metà i òxid nitrós) continuen augmentant per causa de les activitats humanes, igual com passa amb la temperatura superficial global. Segons l'Agència de Protecció Ambiental dels Estats Units, les principals fonts d'emissió de GEH durant el 2016 van ser la producció elèctrica (28 % del total d'emissions), el transport (28 %), la indústria (22 %), l'agricultura i la ramaderia (9 %), però aquestes dades són insuficients per a registrar els perills reals. Per això, el Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (GIECC), en anglès *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC), ha presentat en 2019 un conjunt d'indicadors del canvi climàtic i la seua evolució en els últims 40 anys.

Els indicadors profundament preocupants inclouen augments continuats de la població humana (80 milions de persones l'any, o més de 200 000 per dia, la qual cosa ha fet que es passe dels 6.000 milions en l'any 2000 als 7.600 milions al desembre del 2019) i de la ramaderia rumiant (amb uns 4.000 milions de caps, que produeixen metà, un GEH), de la producció de carn *per capita* (45 kg/any), del producte interior brut mundial (l'indicador de creixement per als economistes ho és de problemes per a l'IPCC), de la pèrdua mundial de cobertura d'arbres (del 49,6%/10 anys), del consum de combustibles fòssils (especialment en els darrers 10 anys, com a conseqüència de la globalització, que implica el transport de mercaderies arreu del món) i del nombre de passatgers aerotransportats (que s'acosta als 4.000 milions/any, i és el mitjà de transport que més emissions *per capita* de CO₂ produeix).

Els signes encoratjadors inclouen disminucions en les taxes mundials de fertilitat (naixements), pèrdua forestal desaccelerada a l'Amazònia brasilera, augments en el consum d'energia solar i eòlica, desinversió en accions d'empreses de combustibles fòssils en més de 7.000 milions de dòlars USA. Malgrat tot, la disminució de les taxes de fertilitat humana s'ha desaccelerat substancialment durant els darrers 20 anys i el ritme de pèrdua de boscos a l'Amazònia del Brasil ha començat a augmentar de nou (Bolsonaro). El consum d'energia solar i eòlica s'ha incrementat en un 373 % per dècada, però en 2018 encara era 28 vegades menor que el consum de combustibles fòssils (gas, carbó, petroli). Els subsidis anuals als combustibles fòssils per a les empreses energètiques (sí, els estats, per diverses raons, continuen subvencionant-les!) han estat fluctuant i, a causa d'un recent augment, van superar els 400 mil milions \$ USA el 2018 (Trump).

A escala mundial, el gel està desapareixent ràpidament, fet que es fa palès per la disminució del gel marí àrtic, de les capes de gel de Groenlàndia i l'Antàrtida

i del gruix de les glaceres en tot el món. D'altra banda, hi ha una tendència a l'alça del contingut calorífic oceànic, de l'acidesa dels oceans, del nivell de la mar (que produirà grans migracions de població), de l'àrea forestal cremada, dels fenòmens meteorològics extrems (¿ens hem adonat que des del setembre portem ja tres DANA o gotes fredes?) i dels costos dels danys associats. Es preveu que el canvi climàtic afectarà en gran mesura la vida marina de l'aigua dolça i terrestre, des del plàncton i els coralls fins als peixos i boscos. Tot el que s'ha exposat remarca la urgent necessitat d'actuar.

L'IPCC (2018, 2019) afirma que el creixement econòmic i poblacional es troben entre els impulsors més importants dels augments de les emissions de CO₂ per la combustió de combustibles fòssils; per tant, calen transformacions respecte de les polítiques econòmiques i de població i, per això, proposa les següents mesures per a mitigar el canvi climàtic:

1) En l'àmbit energètic, cal implementar ràpidament pràctiques massives d'eficiència energètica i conservació, i substituir els combustibles fòssils per energies renovables baixes en carboni, així com deixar en el terreny les existències encara restants de combustibles fòssils. Els països més rics han de donar suport a les nacions més pobres en la transició cap a l'eliminació de l'ús dels combustibles fòssils. Cal suprimir ja els subsidis als combustibles fòssils.

2) Cal reduir ràpidament les emissions de contaminants climàtics de curta durada, inclosos el metà, el sutge i els hidrofluorocarburs (HFC). Amb això s'alentirien els bucles de retroalimentació climàtica i possiblement disminuiria la tendència d'escalfament a curt termini en més d'un 50 % i, a més, es podrien salvar milions de vides i augmentarien els rendiments dels conreus per la reducció de la contaminació de l'aire.

3) Cal protegir i restaurar els ecosistemes de la Terra que contribueixen en gran mesura al segrest del CO₂ atmosfèric, protegint els boscos primaris i intactes que encara queden, i augmentant, al mateix temps, a escales enormes i on siga adequat, la reforestació i el repoblament.

4) En l'àmbit econòmic, cal canviar els objectius: de la persecució del creixement del PIB i l'enriquiment, a la recerca del manteniment dels ecosistemes i la millora del benestar humà, prioritzant les necessitats bàsiques i reduint la desigualtat.

5) Finalment, la població mundial ha d'estabilitzar-se per garantir la integritat social. Hi ha polítiques provades i eficaces que enforteixen els drets humans alhora que redueixen les taxes de fertilitat, com ara els serveis de planificació familiar disponibles a tot el públic i l'educació primària i secundària com a norma mundial per a tothom, amb especial esment de les nenes i les dones joves. Moltes d'aquestes mesures mitigadores coincideixen amb objectius de desenvolupament sostenible (ODS) de l'ONU. Afegirem que autors més radicals (ecosocialistes o periodistes com Naomi Klein) assenyalen que la causa del canvi climàtic és el capitalisme, especialment el model neoliberal i globalitzat que ha anat imposant-se a partir dels anys 80 i on l'Organització Mundial del Comerç (OMC) impedeix mesures mitigadores si entrebanquen la competència. Un sistema que busca el màxim benefici immediat, a qualsevol preu, com la injustícia i la desigualtat social, l'explotació de les persones en la producció i el consum i l'explotació del planeta Terra per a traure materials fins a l'esgotament i abocar escombraries fins a la saturació. Un capitalisme *ecocida* (que mata la vida del planeta), *genocida* (que descarta la població que no li serveix per al seu benefici) i *suïcida* (ja que a llarg termini és impossible un creixement infinit en un planeta finit). A més, és patriarcal i antidemocràtic: hi ha poders fàctics (grans corporacions) que manen sobre els governs elegits democràticament i si no ho aconsegueixen no dubten a fer colps d'estat, com alguns que s'han vist recentment.

Mite, religions i art: Sant Gabriel, missatger de Déu

Daniel Climent Giner (@dacligi)
Professor de Ciències de la Natura

Carles Martín Cantarino
Professor d'Ecologia a la Universitat d'Alacant

Aquest any 2020, el Museu de Belles Arts de Gant (MSK Gent, Flandes, Bèlgica) dedicarà una gran exposició a Hubert i Jan van Eyck, autors d'una de les obres més reeixides en la història de la pintura, l'*Adoració de l'Anyell Místic, Retaule o Políptic de Gant* (c. 1432), recentment restaurada. Entre els personatges de l'obra destaca l'arcàngel sant Gabriel, figura bíblica que molts dels glossadors de l'exposició no identifiquen adequadament i substitueixen el nom pel funcional «de l'Anunciació» o, pitjor encara, per l'inadequat «àngel de la guarda».

Fins a l'any 1970, el santoral incloïa l'arcàngel sant Gabriel en el mes de març, el 24 de març. I amb certa lògica, ja que si la festa de l'Encarnació se celebra el dia 25 el viatge a la terra del celestial anunciador bé que podria commemorar-se el dia anterior. Però, la reforma litúrgica decretada aquell any pel papa Montini, Pau VI,¹ va establir que la celebració de tots els arcàngels (el justicier Miquel, el missatger Gabriel i el sanador Rafael)² s'agruparen³ el 29 de setembre.

Un missatger compartit

En les tres religions «del llibre» (referit a l'Antic Testament), la jueva, la musulmana i la cristiana, es reconeixen uns genèrics «àngels»,⁴ però no serà fins al llibre del profeta Daniel (s. II aC) que un parell d'àngels principals o arcàngels ja figuren amb nom propi: Miquel (10:13)⁵ i Gabriel⁶ (8:16 i 9:21).

La tradició jueva fa protagonista Gabriel en quasi tots els episodis angèlics importants de la Bíblia, i sovint com a missatger de Déu, de manera similar a Hermes en la Grècia clàssica, respecte de Zeus; o, a Roma, Mercuri pel que fa a Júpiter. També per als musulmans, Gabriel/Jibrā il és l'àngel més important, ja que després d'haver sigut el missatger d'Al·là (Déu) a pràcticament tots els profetes finalment va dictar l'Alcorà a Mahoma (2:98); i, a més, també protegeix a aquest dels complots de les seues esposes (66:4).

1 Antic cardenal de Milà (vegeu Saó de desembre 2019); la reforma va tindre com un dels punts clau el *Motu proprio* o document papal l'*incipit* o inici del qual era *Mysterii Paschalis*, que reorganitzava l'any litúrgic alhora que revisava el santoral.

2 /-el/ és un sufix que vol dir 'Déu' i serveix per a formar noms teofòrics o al·lusius a Déu, com Gabriel, Miquel, Rafel, Daniel, Ezequiel, Isabel o Samuel.

3 Potser per agrupar tots aquests éssers tan incorporis com misteriosos en un únic dia, i reservar al santoral persones «de carn i ossos» històricament verificables.

4 Vegeu Saó d'octubre 2018: <https://revistasao.cat/els-angels-ii-langel-custodi-una-advocacio-civica-i-religiosa/>

5 Vegeu Saó de setembre 2018 <https://revistasao.cat/els-angels-protectors-i/>

6 En hebreu גַּבְרִיֵּל, que significa 'fortalesa de Déu'; en grec Γαβριήλ, Gabriēl; en àrab ليديج جibrīl o ليديج جibrā-īl.

En el Nou Testament, Gabriel figura en l'evangeli de Lluç com el gran anunciador diví de la pròxima salvació: notifica al sacerdot Zacaries⁷ el futur naixement de Joan el Baptista (1:19), i sis mesos després a Maria el de Jesús (1:26-38).

En les representacions canòniques de l'Anunciació, i per indicar-nos la virginitat de Maria, l'arcàngel sant Gabriel sol oferir-li un lliri blanc o assutzena, *Lilium candidum* (símbol de puresa),⁸ com podem admirar en l'al·ludit *Políptic de Gant* dels Van Eyck, així com en les *Anunciacions* de Leonardo da Vinci (1475), Sandro Botticelli (1481)⁹ i tants altres.

Sant Gabriel representa el missatger anunciador,¹⁰ qui transmet la decisió del Déu-Pare a la dona que ha triat com a receptacle d'una

divinitat que vol fer-se, també, humana. Una dona que és puríssima i immaculada¹¹ alhora que verge.¹²

Els canvis en el calendari litúrgic i l'antic inici de l'any de l'encarnació

Inicialment, els cristians –com a hereus culturals de Roma– comptaven el temps «des de la fundació de la ciutat» (*ab urbe condita*, AUC), però en el segle VI, a instàncies del papa Hormisdes I van prendre com a inici de l'era cristiana –*Anno Domini*– el del naixement de Jesús, i van considerar, en base als càlculs del monjo, erudit i matemàtic romanés Dionís l'Exigu (470-544) que Jesús va nàixer el 753 AUC, any que van designar com a any I de l'era cristiana.¹³

Però tot i decidit l'inici de l'era, les coses no estaven clares pel que fa al dia d'inici de cada any. Una de les fórmules més esteses entre els regnes cristians consistia a situar-lo el 25 de març,¹⁴ efemèride de l'Anunciació (a Maria, qui seria mare de Déu) o l'Encarnació (fecundació de Maria per l'esperit de Déu), la qual cosa també té la seua lògica, car seria el primer dia de l'existència biològica de Jesús. Al Regne de València, eixa manera de comptar els inicis de cada any¹⁵ va estar vigent des de la fundació del regne (1239) fins a l'any 1358,¹⁶ quan es va convergir amb el sistema romà, amb inici en l'1 de gener.¹⁷

En definitiva, tot i que avui en dia l'antiga festivitat de l'arcàngel sant Gabriel, el 24 de març, ha quedat traslladada i desdibuixada, el record de la seua participació com a actor més o menys mitològic en una de les fites transcendents del cristianisme com és l'Encarnació, ens ha servit per a reflexionar breument sobre la història del calendari litúrgic. I també per a establir ponts de coneixement, en aquest cas mitjançats pel mitològic missatger Gabriel, amb una altra religió, la islàmica, que comparteix determinades arrels amb la cristiana. I entenem que trobar nexes d'unió entre religions, com també entre aquestes i les ciències, és un valor positiu a l'hora de bastir societats obertes i respectuoses.

11 Vegeu Saó de desembre 2018: «La Puríssima o Immaculada Concepció».

12 Vegeu Saó de setembre 2018: «La nativitat de la Verge».

13 Dionís l'Exigu es va equivocar i va situar el naixement de Jesús uns cinc anys després del que correspondria atenent el còmput romà. Tot i això, mantenim aquell equívoc per raons pràctiques.

14 Vegeu Saó de març 2019: «L'Encarnació i l'inici de l'any».

15 Una manera de comptar, anomenada «estil florentí», compartida amb la resta de la Corona d'Aragó i moltes altres entitats polítiques d'aquella època.

16 A Florència, però, es va mantindre fins al 1750, i encara actualment el 25 de març s'hi celebra tots els anys una gran festa i es fa una desfílada cívica «de la República Florentina».

17 La disparitat entre l'inici oficial de l'any (1 de gener) i el presumpte naixement de Jesús (associat des del s. IV al solstici d'hivern) seria motiu d'un altre article, o de més d'un.

7 <https://revistasao.cat/compartimentar-el-dia-les-hores-canoniques/> (Saó 415, setembre 2019).

8 En ocasions, els lliris solen formar part de la decoració de l'estança, com en el *Tríptic de l'Anunciació* de Robert Campin (1432), *L'Anunciació* de Pedro Berruguete (1490) i tants altres. Un altre dels atributs de Gabriel sol ser una trompeta anunciadora.

9 L'arcàngel sant Gabriel de l'Anunciació de Cestello, de Botticelli, sembla haver inspirat els àngels músics (1481) que ornem la volta de l'altar major de la Catedral de València, pintats per Paolo da San Leocadio i Francesco Pagano a instàncies del cardenal xatívi Roderic Borja (1431-1503), el futur papa Alexandre VI (1492-1503).

10 Per això a l'arcàngel Gabriel se'l considera el patró dels missatgers i treballadors de correus, dels diplomàtics, dels enginyers de telecomunicacions i dels professionals de la radiodifusió i les telecomunicacions.

Entrevista a Tudi Torró nova acadèmica de l'AVL

Vicent Boscà (@vbosca)

Tudi Torró ha estat la darrera incorporació a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. I res millor per a entrevistar-la que quedar al monestir de Sant Miquel dels Reis, un d'eixos monuments valencians que passa desapercebut, tal vegada per no estar al centre de la ciutat. Després de passejar pels seus corredors, vam arribar a un despatx amb una vista molt bonica de l'horta. La taula era redona, com redona va ser la conversa, en la qual vam parlar de moltes coses, de quasi totes. Després vam baixar al pati, una meravella.

–Com es troba d'acadèmica de l'AVL?

–És una situació que no m'esperava mai. Ha sigut una autèntica sorpresa i alhora una satisfacció. Estic contenta perquè pense que ara estic en una etapa de la meua vida (em vaig jubilar a l'agost) i, encara que jo ja tenia una planificació de coses a fer, ser acadèmica és una cosa que no has demanat, que t'ha arribat i és com un regal i una oportunitat.

–I ocupa la plaça que va deixar Carme Miquel...

–He de dir-te que vaig dir que sí quan em van dir que era per ocupar la plaça de Carme Miquel. Jo no pensava entrar en res més. Em vaig jubilar i vaig dir que jo volia descansar de tot el tema educatiu, dedicar-me a altres coses i no haver d'estar amb una motxilla carregada. Quan m'ho van proposar, vaig dir que m'havia jubilat per descansar, però com he

dit m'informaren que era per ocupar la plaça de Carme, que era una amiga: la vaig conèixer al 83 i des d'aquell moment ha sigut un referent per a mi.

–Vosté ha tocat tots els pals dins del món de l'educació. En quin s'ha trobat més a gust?

–Sí. Vaig començar en 1977 de mestra i al 83 va ser quan va eixir allò de l'Assessoria del Valencià i vaig ser la primera assessora del Baix Vinalopó i Baix Segura. Una assessora per a tots. Al 89, un grup de companys van pensar que presentar-se a la Inspecció Educativa podia ser un pas perquè la Inspecció era un dels grans enemics que teníem per a la normalització. La Inspecció d'aquella època, d'aquell moment. I ens hi vam presentar. Toni Roderic va entrar en l'anterior i jo vaig entrar en l'oposició del 89. Vaig estar 25 anys, i quan ja pensava jubilar-me perquè tenia 59 anys, va ser quan em van oferir la Direcció Territorial d'Educació d'Alacant. Jo sabia que seria dur, però coneixia les persones d'allí. També he estat professora associada a la Facultat d'Educació 8 anys.

–Com definiria l'educació?

–L'educació és imprescindible per a la base de la societat. Sense persones formades, educades... estem condemnats a ser esclaus dels que vulguen. Jo pense que l'educació sempre és l'assignatura pendent en els diferents governs. És una professió preciosa, però necessitem els millors professors, les millors persones, els més formats... per a ser docents. Crec que no se'ls reconeix la tasca i el paper tan imprescindible i important que tenen. S'hauria d'apostar molt més per l'educació.

–I la paraula compromís?

–Crec que és una cosa que se t'inocula en un moment de la teua vida, sobretot si això passa en l'adolescència, que és el moment en què la gent s'enganxa a moltes coses. Si tu t'enganxes a un compromís personal, a alguna cosa que realment creus i vols que arri-

**«L'educació és imprescindible
per a la base de la societat»**

be a bon port, és com que no pots eixir-te'n i una cosa va portant a l'altra, perquè jo soc de les persones que pensen que la vida va duent-te on has d'estar, si et deixes.

–Ara, precisament, sembla que no estem passant per una bona etapa per a les llibertats, és cert?

–Absolutament. Personalment n'estic preocupadíssima. Crec que hi ha una involució total. S'està oblidant eixa època en què «Tot està per fer i tot és possible», quan es creia que la llibertat era allò principal i no es tenia por perquè es pensava que era el que tocava: érem col·lectiu, estàvem tots connectats sense xarxes socials i sabies de seguida qui pensava com tu. De vegades pense que les xarxes socials, eixa falta de tocar-se, d'estar, eixa impunitat que et dona un *whatsapp* o un *online* fa que sembla que tota la gent està comunicada, però realment hi ha una gran incomunicació personal. És un problema, per a mi, molt greu.

–Hem fet alguna cosa malament, els qui hem estat formant i educant les generacions que ara voten opcions molt radicals?

–Crec que no, perquè en la generació que nosaltres creiem, la que nosaltres hem format en eixa creença, hi ha de tot, gent molt compromesa i gent que menys. El problema és el que ens transmeten els mitjans de comunicació, que fan veure que els joves fan altres coses. Quantes vegades ix la joventut meravellosa que hi ha? Ens posen els models de gent jove investigadora, formada, que són bons músics, poetes...? No els coneixem. A qui coneixem? Als quatre bandarres que estan en programes de *reality*. Crec que els mitjans de comunicació s'ho haurien de fer mirar.

–Per cert, li hauria agradat ser consellera d'Educació?

–No.

–Cebrià Ciscar ha sigut «el conseller d'Educació»?

–Per a mi, sí. Ha sigut el conseller d'Educació, el meu. Crec que va ser un home valent, però els polítics no estan sols i de vegades no poden continuar el que els hauria agradat acabar. Va ser un conseller d'Educació que va pensar que les coses importants s'han de fer, i s'han de fer el més prompte possible. Quan una persona arriba a governar i creus en alguna cosa, cal fer-ho de seguida perquè després hi ha moltes urgències.

–Alacant (província) és una mica diferent?

–Alacant és la capital. Alacant ciutat és diferent perquè s'hi ha jugat molt al provincianisme. Comarcalitzar el territori i vertebrar-lo encara està pendent. Tenim pobles de la comarca d'Alacant que se senten molt valencians. És un problema de ciutat, de ciutats.

–El valencià és una assignatura pendent/suspesa en moltes zones d'Alacant?

–Sí, però també en zones de València.

–Què no s'ha fet bé en aquests quatre anys de Govern del Botànic?

–Crec que després de 20 anys de Partit Popular és molt difícil i molt lent eliminar els seus efectes: és molt més fàcil destruir que construir, i molt més reconstruir. Aleshores nosaltres hem esperat molt del Botànic, però havia que reconstruir moltes coses i fins i tot construir-ne de noves. Sempre he demanat al govern actual més valentia. Sé que posar-se en la seua pell és difícil i és molt possible que s'haja fet el que s'ha pogut fer, però hi ha certes decisions, sobretot dintre del que seria la Llei de Plurilingüisme, que són millorables.

–Encara existeix un refús important a la llengua. Per què?

–Caldria fer un estudi psicolingüístic més que sociolingüístic. Jo crec que no hi ha tal refús; el problema està en l'ús polític i partidista que s'ha fet de la llengua. Quan els partits de dreta veuen que les coses no els van massa bé, tiren sempre del valencià per a buscar l'enfrontament.

–És important la pedagogia i com s'ha d'ensenyar el valencià a les grans ciutats, és a dir, com una llengua estrangera, com l'anglès?

–La pedagogia i la didàctica és absolutament fonamental. Jo diria que quan nosaltres vàrem començar els programes d'immersió sabíem que la didàctica era importantíssima i que no era el mateix ensenyar el valencià i en valencià a xiquets no valencianoparlants que a xiquets valencianoparlants. Sempre deia que la immersió suraria i tindria èxit si s'utilitzava la didàctica adequada i la pedagogia adequada. Quan nosaltres vam començar a fer les estratègies comunicatives d'immersió lingüística, l'anglès encara no utilitzava eixes estratègies: nosaltres anàvem per davant. I després hi havia una altra cosa que jo sempre deia: amor per la llengua, estima pel que fas i com ho fas, i eixa empatia que provoques en el teu alumnat perquè no rebutge la llengua. Durant els anys que varen

«[Cebrià Ciscar] ha sigut el conseller d'Educació, el meu. Crec que va ser un home valent»

amb quasi 250.000 habitants, amb una immigració molt gran dels anys 50, però té una població que no hi són contraris i són permeables, però són fruit del seu temps. Crec que Elx és el mur de contenció, i hem d'anar a reforçar eixe mur.

–I el sud, quin paper ha de jugar? Què espera el sud de la Generalitat Valenciana perquè s'enganxe a un projecte comú de país?

–El que primer espera és que el reconeguen, que els miren, que hi baixen, que sàpiguen que el sud del sud existeix. No pot ser que una comarca com el Baix Segura, que té un terç de la població de la província d'Alacant, no estiga atesa, hem d'anar allí, escoltar-los, estimar-los; hi ha molta gent que està esperant que siguen reconeguts.

–El requisit lingüístic per al personal de l'Administració és inajornable?

–Eixe requisit hauria d'estar des de fa 20 anys, per no dir 30. El requisit lingüístic per al personal al servei de l'Administració hauria d'haver estat de les primeres decisions acordades pel Govern del Botànic. Un funcionari, en l'any 84, havia de saber que per a ser funcionari de la Generalitat Valenciana les dues llengües oficials eren *impepinables*, s'havien de saber. Eixa ha sigut la primera deixadesa.

estar els programes d'immersió a Elx (parle d'Elx perquè en vaig fer el seguiment) van ser programes d'èxit.

–El paper dels mitjans de comunicació en valencià és fonamental?

–És fonamental. Encara com ha tornat À Punt! Ara es troba amb una competència molt gran de cadenes privades, hàbits de la gent... La premsa tampoc està vertebrada. La mateixa empresa que editava el *Levante*, *Información* i *Mediterráneo* després cadascú mantenia una postura sobre el valencià. Jo he enviat molts articles a *Información* i no me'ls han publicat perquè estaven en valencià.

–Les persones que es dediquen a la política directa són, diguem-ne, una miqueta covards davant la normalització de la llengua?

–Estan demostrant-ho. És una llàstima, però pense que sí: estan sent molt tebis en aquestes actituds i molt en el tema de la implantació. Esperàvem molt més d'ells. Sembla com que ja està tot molt normalitzat. I per a parlar d'equilibri de llengües, cal estar en equilibri, i ara mateix no ho estem. Has de fer una política lingüística de discriminació positiva, que vol dir que no estem al 50/50. Els polítics haurien de saber que, només pel fet que ells parlaren valencià sempre, eixe simple fet és molt important.

–Vosté és nascuda a Ontinyent, però la seua carrera professional i part de la seua vida l'ha feta a Elx. Quin paper ha de fer Elx en el conjunt del PV, sent la tercera ciutat?

–Pense que si salvem Elx pel que fa a llengua, a normalització lingüística, salvem el país. Elx està al sud

–Parlem de la Llei de Plurilingüisme. Com la valora vosté?

–Primer, i més després de la impugnació de l'anterior, sé que potser no hi havia una altra eixida. Però per a mi és molt millorable i jo no veig clara una Llei de Plurilingüisme i de percentatges. Ens vam posar en contra en el seu moment tota la comunitat educativa en el 30-30-30 del senyor Font de Mora, ens pareixia una barbaritat, entre altres coses perquè això dels percentatges... Però és que ara hem entrat en percentatges de 25 mínim en valencià, castellà i del 10 al 15 en anglés. I deixant que els centres s'ho administren! El que abans enteníem per «programes» quedava molt més clar per a organitzar-se. Crec que és una llei molt millorable, i a més a més han perdut una oportunitat grandíssima d'eliminar les exempcions del valencià.

–Ens preocupa massa l'anglès i massa poc el valencià?

–Massa ens preocupa l'anglès i poc el valencià. Tinc un article que vaig titular com «La tirania de l'anglès» (*Vilaweb*, 2014) i m'esplaié dient exactament el que pense. Pense que totes les llengües són bones de conèixer. De fet, l'ésser humà és plurilingüe per natura. Les llengües s'aprenen d'acord amb el context, la necessitat, l'ús... Aleshores, l'anglès jo no dic que no, però sense oblidar que és una llengua estrangera, que pot ser molt útil, però depén. El que està clar és que tu, per a moure't en un territori que té dues llengües oficials, el valencià està per damunt de l'anglès, per descomptat!, i a més és una llengua oficial.

–Tornem a l'Acadèmia. Quins objectius li agradaria aconseguir?

–El que espere és donar resposta al que la gent de l'Acadèmia espera de mi i em demana. En aquests moments estic fent-me a la dinàmica de l'Acadèmia. Jo puc aportar a l'Acadèmia la meua vessant pedagògica, de gestora de l'educació. Jo no soc una intel·lectual, filòloga, ni... Jo soc una persona que estima la llengua, que vol que la nostra llengua tinga el lloc que es mereix, que no es perda. Estaré per al que em demanen.

Germà Colón: l'adéu d'un dels últims grans romanistes

Redacció

Germà Colón va morir el diumenge 22 de març de 2020 víctima del CoVid19, una de les més imprevedibles catàstrofes –potser la més imprevedible– d'aquest començament de segle. Tenia 91 anys. Se'n va un dels darrers grans romanistes i una d'aquelles figures cabdals d'una època que s'acaba. No en queden tantes, ja. Amb Colón se'n va part d'un segle XX que va consolidar l'estudi de la llengua i de la literatura catalanes com mai abans no s'havia fet.

Nascut a Castelló de la Plana el 30 de novembre de 1928, va formar-se a Barcelona, envoltat de tòtems com Antoni Badia i Margarit i Martí de Riquer. Llicenciat en filologia romànica el 1951, es doctorà l'any següent a Madrid. La seua tesi, centrada en la variant de la parla castellonenca, fou fruit del notable interès de l'època per la dialectologia. Així ho recordava fa poc Colón, a Castelló, precisament en la presentació del *Vocabulari castellanenc* que arreplega els resultats d'aquell treball, amb moltes veus ja oblidades: “jo rememore el meu lèxic i el sent encara viu”, deia a propòsit.

Després de Madrid, però, començà el seu periple europeu: Lovaina, Zuric, i sobretot Basilea, a la universitat de la qual desenvolupà la major part de la seua tasca investigadora i docent, materialitzada en tot un seguit d'estudis i d'obres de referència en el camp de la romànica, especialment de la lexicografia del català. Alhora, fou professor de les universitats d'Estrasburg i de Barcelona. Mai, però, va perdre el contacte amb el seu país ni amb la seua Castelló.

El llistat de càrrecs i d'empreses en les quals prengué part és llarg, per tant. Sol passar amb els enamorats de les seues disciplines: els fronts s'obrin, s'eixamplen, es ramifiquen. Entre aquests, destaca la seua tasca com a assessor de la col·lecció *Els Nostres Clàssics*, imprescindible per a posar a l'abast del lector els textos més importants de la nostra literatura medieval i moderna, o el càrrec conseller d'honor de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, que va presidir entre 1976 i 1982. N'hi ha més, clar, com també hi ha merescuts reconeixements: des de la Creu de Sant Jordi, atorgada el 1985 a Premi d'Honor de les Lletres Valencianes, el 1988. El darrer d'aquests reconeixements fou la Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats, ara fa sis anys. Llavors ja era Doctor Honoris Causa de cinc universitats: tres valencianes, l'Autònoma de Barcelona i la Complutense de Madrid.

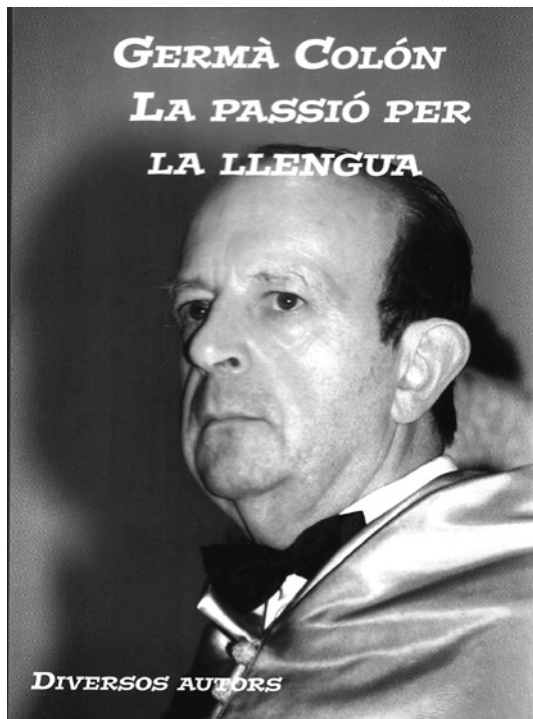
Malgrat tot açò, si hi ha alguna cosa que resumeix la seua trajectòria és la creació de la Fundació amb el seu nom, amb l'objectiu d'avançar i profunditzar en els estudis romànics. Amb seu a la Universitat Jaume I de Castelló, és la protectora de la seua biblioteca personal, que va donar per a tal projecte: més de 20.000 llibres que són, també, una proclama d'estima per la seua llengua. La de tots nosaltres. Germà Colón va tindre sa casa en SAÓ, i nosaltres sabíem que podíem comptar amb ell. Els seus primers articles començaren a aparèixer en 1982, amb motiu de la celebració del cinquantenari de les Normes de Castelló. Els següents treballs que escrigué per a la nostra revista posen ordre des de Basilea en alguns dels desficiats difosos sobre la filiació del valencià i disbarats diversos de sectors pocs amics de la ciència. També fou lloat i entrevistat en diverses ocasions per a aquesta casa, quan la seua figura era ja gran i real *per se*. Justament per això,

l'any 2003 publicàrem el llibre *Germà Colón. La passió per la llengua*, en què participaren grans mestres i investigadors com Antoni M. Badia i Margarit, Joan Veny, Curt Wittlin, Lluís Gimeno, Antoni Ferrando, Josep Massot i Amadeu Soberanas. Aquest llibre de prop de 200 pàgines dona una visió força evocadora de la personalitat i de la labor de Germà Colón, per raó de la competència dels autors i de l'estreta relació que tots mantenien amb ell. Com explicava l'Emili Marín, editor llavors, era un llibre «no sols per als especialistes, sinó per a tothom que s'interessa per la nostra cultura». El teniu a la vostra disposició, doncs.

Al professor Colón, *magister philologiae*, li devem també el seu paper d'assessor lingüístic dels criteris per a l'adaptació de la Bíblia Interconfessional que SAÓ va publicar el 1996, una de les nostres aventures editorials que més patades va obligar a fer i que més satisfaccions ha procurat a aquest equip i a la feligresia que vol pregar en valencià. En la nostra joia de la corona, doncs, hi trobareu també la seua empremta.

Des de la immediatesa de la seua mort, només tenim paraules d'agraïment; la seua labor, sens dubte, allarga la cadena de transmissió de l'estima per la nostra llengua i cultura. Descanse en pau.

GERMÀ COLÓN
LA PASSIÓ PER
LA LLENGUA

DIVERSOS AUTORS

Quadern

El Corredor Mediterrani

El Corredor Mediterrani és, potser, el projecte més esmentat i menys conegut per la societat valenciana. Estem acostumats a sentir frases com «I al final faran el Corredor o no?», o frases lapidàries com «Això no ho veuré jo». Aquesta falta de coneixement és intrínseca al Corredor, en tractar-se d'un projecte tan diferent dels altres que és difícil d'entendre i d'explicar a la societat. La seua complexitat és, malgrat això, un tret positiu i diferenciador d'un projecte global que va molt més allà d'una infraestructura a l'ús. El Corredor és hui ja i serà en el futur una capacitat nova de la societat valenciana pel que fa al transport, en ser capaç de donar un servei a cadascun dels 5 milions de valencians, per diferents que siguen les seues necessitats. Des de l'empresari que produeix pots d'espècies, al jubilat que té un amic en una altra ciutat, o el jove que acudeix tots els dies a la universitat, fins al veí que no agafarà un tren mai. Els beneficis i els nous serveis que generarà, i ja genera hui en dia, seran per a viatgers metropolitans, regionals, nacionals o internacionals, igual que per a les mercaderies, que es connectaran amb tothom a través dels ports i amb Europa amb el ferrocarril. Però, a més, el territori preservarà la seua essència i permetrà una reducció important d'efectes negatius ambientals i socials. Mai van estar més a prop Girona o Lleida de Barcelona com ho estan hui, igual que en un futur pròxim ho estaran Múrcia o Alacant de València, o totes elles de París o Lió. Però també els nostres productes, dels mercats europeus i mundials. En un món globalitzat, vivim en una confederació europea que necessitava un projecte com el Corredor Mediterrani, un dels nou corredors que recorren més de 30 països a Europa. Moltes capacitats i serveis nous, diferents visions. Això és el que hem buscat amb els cinc articles que integren aquest Quadern. Començant per la visió empresarial, amb Salvador Navarro, president de la Confederació Empresarial de la Comunitat Valenciana (CEV), que ens parla de les sinergies amb el Corredor Cantàbric, i de Federico Félix president de Pro-AVE, que reivindica la seua necessitat i importància. La Directora general d'Obres Públiques, Transport i Mobilitat Sostenible Generalitat Valenciana Roser Obrer, ens explica els avantatges més socials, al seu torn. Des del nord i des del sud ens aclareixen què representa aquest corredor a escala europea i global: la visió meridional va a càrrec d'Oscar Oliver, director del Centre d'Estudis del Transport del Mediterrani Occidental, i la connexió europea l'explica Petros Papagiannakis, director de la línia fèrria transfronterera Figueres-Perpinyà entre Espanya i França.

Vicent Palomo

*Enginyer de camins i Cap de l'equip
tècnic de l'Oficina del Corredor
Mediterrani del Govern d'Espanya*

El Corredor Cantàbric Mediterrani, una infraestructura pel progrés

Salvador Navarro

President de la Confederació Empresarial de la Comunitat Valenciana

La inversió en infraestructures sempre ha estat un element central en el desenvolupament econòmic i social dels països. Augmenta l'eficiència de les inversions privades, contribueix a generar una major activitat econòmica i ajuda les regions no sols a ser més competitives, sinó també a estar més cohesionades.

Construir una carretera, una via fèrria o millorar un port, és fer un pas endavant cap al progrés i la integració social. Permeten la inserció de les economies en el comerç internacional, minimitzen costos i temps de transport i, a més de possibilitar la circulació de béns i serveis, acosten les persones i faciliten l'intercanvi d'informació i de coneixements. Les infraestructures generen una taxa de retorn molt superior a la inversió que impliquen. Per això, no ha de sorprendre a ningú que els països amb un alt creixement econòmic i nivell de competitivitat porten aparellades infraestructures modernes

i eficients, fetes amb una visió a llarg termini.

En la Confederació Empresarial de la Comunitat Valenciana (CEV) som conscients que les infraestructures són un factor estratègic per a la competitivitat de les nostres empreses i també per al creixement del nostre territori. Un dèficit permanent en aquesta matèria, a més, comporta una llosa per a la creació de llocs de treball. Per tot açò, és fonamental recuperar la senda d'inversions que ens corresponen.

Sens dubte, dues de les infraestructures que ens ajudaran a créixer, en tots els sentits, són el Corredor Mediterrani i el Corredor Cantàbric Mediterrani. Els dos són necessaris per a convertir l'àrea mediterrània espanyola en la porta sud d'Europa, la qual cosa requereix unes instal·lacions portuàries eficients com les que tenim –els ports de València, de Castelló, d'Alacant o de Sagunt són un exemple deficiència–, però també de la connexió d'aquests ports amb un eix ferroviari d'alta capacitat que els unisca amb el centre de la Unió Europea.

Com deia, des de el punt de vista del

empresaris i les empresàries de la Comunitat Valenciana, el Corredor Cantàbric Mediterrani és una prioritat, però no sols per a nosaltres. Aquest corredor unirà sis comunitats autònomes (Cantàbria, País Basc, La Rioja, Navarra, Aragó i Comunitat Valenciana) que sumen un PIB de 239.700 milions d'euros, un 22,2 % del PIB nacional i que representen 9,99 milions d'habitants. És, doncs, una infraestructura d'interès nacional. No obstant això, l'estat en què es troba la infraestructura ferroviària fa que la circulació siga lenta, de trens curts i amb poca capacitat de càrrega. Les deficiències són nombroses i això es tradueix en importants limitacions que condicionen la seua explotació.

Ara fa cinc anys, al març del 2015, la CEV va presentar un primer estudi sobre el Corredor Cantàbric Mediterrani en què va quedar de manifest que l'estat de la infraestructura ferroviària del tram Saragossa-Terol-Sagunt és el major condicionant per a una correcta explotació de la línia, i que aquestes ineficiències obliguen els usuaris a fer una utilització intensiva del transport de

mercaderies per carretera i a buscar rutes fèrries alternatives que suposen un increment de costos estimat en 364.485 km més per any; un 87,5 % més d'emissions de CO₂ i unes despeses addicionals d'1,66 milions d'euros més que si eixos trànsits es feren a través el Corredor Cantàbric Mediterrani.

Tan econòmicament com ambientalment, les inversions en la línia 610 implicarien millores significatives determinants perquè les empreses ferroviàries triaren el trànsit del Corredor Cantàbric Mediterrani via Terol i es podria recuperar i augmentar la potencialitat d'aquest corredor, actualment infrautilitzat.

Si el primer estudi confirmava la conveniència

econòmica i mediambiental d'invertir en el Corredor Cantàbric, un segon estudi presentat també per la CEV a l'abril del 2017 posava de manifest, amb dades, que l'argument sovint emprat de no invertir en ell perquè no hi passaven trens no estava justificat. Més aviat és a l'inrevés: els trens no hi passen precisament per l'estat en el qual es troben les infraestructures. Hui sabem que si no hi passen trens no és perquè no hi haja demanda, sinó perquè en la línia 610 no es donen les condicions d'ús que les empreses necessiten. Si fora una infraestructura eficient, podrien circular per aquesta via entre 48 i 54 trens setmanals en cada sentit de circulació.

Els dos estudis, doncs, confirmen que aquest corredor és una infraestructura necessària que necessita millores i que les actuals deficiències llasten la competitivitat del nostre territori i el potencial de les relacions comercials de la Comunitat Valenciana, Aragó i la resta de províncies de la vall de l'Ebre, amb la cornisa Cantàbrica. És a dir, que condicionen a la baixa la capacitat de creixement de les sis autonomies afectades.

També els ports ho veuen així i en nombroses ocasions han deixat constància del caràcter estratègic dels corredors, ja que suposa unir el principal node logístic marítim del país amb un dels principals nodes logístics terrestres.

Per un altre costat, si som responsables i prestem atenció als Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) comprovem que el número

9 ens diu que el desenvolupament d'infraestructures fiables, sostenibles i de qualitat ha de ser un estímul per a la recuperació econòmica, la qualitat de vida i la creació de llocs de treball, i constitueix, a més a més, una garantia de vertebració. No contribuïrem, doncs, en millors condicions al compliment d'aquest objectiu amb els dos corredors que volem?

Amb el Corredor Mediterrani i amb el Cantàbric, a més, canviaria el disseny radial de les infraestructures que històricament ha perjudicat les connexions de les zones perifèriques, com la nostra, i que, per tant, ha frenat el nostre potencial. Les empresàries i els empresaris de la Comunitat Valenciana, i no només nosaltres, volem que aquesta imatge canvie i que comencem a pensar en una Espanya circular enfront d'una de radial. No són idees contraposades, i poden ser complementàries. Perquè els necessiten les empreses per a ser competitives; perquè les nostres ràtios econòmiques milloraran amb ells; perquè el nostre territori podrà competir en millors condicions; perquè el nostre creixement serà més sostenible; perquè són un element de cohesió, i la cohesió territorial també és una estratègia de competitivitat. Per tot això, i perquè amb ells no sols ens beneficiarem les autonomies afectades sinó tot el país, el Corredor Mediterrani i el Cantàbric Mediterrani han de ser realment una prioritat. Són una de les claus per al progrés.

El Corredor Mediterrani: instrument fonamental de desenvolupament sostenible

Federico Félix

President de la Fundació Pro-AVE

Hi ha projectes públics amb uns efectes múltiples i combinats que resulten fonamentals per al desenvolupament dels pobles. No obstant això, la mediocritat i desídia dels responsables públics impossibiliten, sovint, la seua execució, o la retarden amb alts costos socials. Eixe ha estat el trist destí d'un projecte fonamental per a l'economia i la societat espanyola com és el Corredor Mediterrani. Una infraestructura consistent en una doble plataforma ferroviària (per a passatgers i mercaderies) en ample europeu, identificada com a fonamental a principis de segle, i inclosa fa temps en la xarxa bàsica d'infraestructures europees per la Comissió Europea. La seua execució, però, ha estat ajornada pels successius governs d'Espanya fins al dia de hui. L'última promesa d'un alt responsable de Foment situa la seua finalització l'any 2025.

La falta de visió i voluntat política dels responsables públics d'aquest país han tingut importants conseqüències no sols per a les regions per les quals discorre el Corredor Mediterrani (Andalusia, Múrcia, Comunitat Valenciana i Catalunya), sinó sobre el conjunt d'Espanya. Les raons són contundents: Ha minvat la capacitat competitiva del sistema productiu responsable del 50 % de les exportacions nacionals. En primer lloc, pel major cost de transport dels productes exportats a Europa, el 95 % efectuat en camió, amb un sobrecost de 6 cèntims d'euro per quilo de mitjana en relació amb el ferrocarril. Això, només per a les exportacions de fruita de la Comunitat Valenciana, representa al voltant de 250 milions d'euros anuals. En segon terme, per la major seguretat i fluïdesa del transport per ferrocarril en ample europeu, que garanteix un millor servei al client, en evitar interrupcions de trànsit d'índole climàtica o social, o costos afegits per mesures polítiques en el trànsit per carretera.

Ha afectat negativament els ingressos dels productors de l'Arc Mediterrani espanyol, tant industrials com agrícoles, i amb això la seua demanda i capacitat fiscal, amb efectes indirectes i induïts sobre el conjunt de l'economia nacional. En el cas de l'agricultura fructícola valenciana, eixos 250 milions d'euros anuals representarien una sensible millora de la rendibilitat de l'agricultor i del manteniment de l'activitat productiva, en procés de progressiu abandó, amb les conseqüents repercussions econòmiques, socials i ecològiques. Si el Corredor haguera estat construït fa deu anys, cosa que era perfectament factible, la situació actual i les dificultats per les quals travessen els agricultors de l'Arc Mediterrani espanyol no serien les que hui posen en relleu les protestes del sector. A més, considerant l'efecte directe, indirecte i induït d'índole econòmica generat pel Corredor, inclosiu feta de l'activitat constructiva, amb grans efectes sobre diverses activitats relacionades amb la infraestructura i el material mòbil, una part important de la inversió

ja estaria amortitzada si s'haguera construït dins del termini i en la forma escaient, com la seua rellevància requereix.

Ha incrementat significativament la contaminació atmosfèrica, atenent la diferència d'impacte ambiental entre el transport per carretera i el transport ferroviari. En una situació de canvi climàtic i creixent consciència mediambiental, el Corredor Mediterrani no sols contribueix a la descarbonització de l'economia espanyola, sinó a un efecte imatge positiu de la nostra producció en un mercat cada vegada més sensibilitzat en qüestions ecològiques.

Ha privat l'Arc Mediterrani espanyol, el país i, de manera especial, la Comunitat Valenciana, de la possibilitat de reforçar el creixement econòmic mitjançant noves activitats susceptibles de contribuir a l'evolució del nostre model productiu que tant necessita Espanya. El catalitzador d'aquest procés és la plataforma ferroviària d'ample europeu per al transport de mercaderies del Corredor, que permet captar avantatjosament (en termes

econòmics i de temps) una part important del flux de mercaderies que discorre entre el centre i nord d'Europa i Àsia. Aquest fet genera no sols activitat logística i de serveis en general, sinó que és un factor d'atracció de noves inversions i activitats productives per raons de localització i impuls econòmic. Els beneficis no haurien sigut només econòmics (creixement, millora de la balança de pagaments i diversificació productiva). Amb l'alta taxa d'atur existent al país, la societat espanyola ho hauria agraït en gran manera.

Ha impedit una major integració territorial d'Espanya, en bloquejar la gestació necessària d'un sistema ferroviari amb una dimensió circular, complementària a la radial amb centre en Madrid, que permetria la interconnexió directa de l'Arc Mediterrani, amb el 40 % de la població nacional. Això obstaculitza la creació de sinergies dins d'una àrea amb un gran potencial de desenvolupament, així com la millora del producte turístic en la principal concentració d'oferta turística del país.

A la llum de les oportunitats balafades pels governants espanyols, ha hagut de ser la societat civil, especialment la valenciana, i de manera excel·lent l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE), qui ha generat un important procés de comunicació, tant política com social; qui, a més d'aconseguir que el Corredor Mediterrani cada dia avance més, ha generat un important procés de conscienciació i mobilització del món empresarial de l'Arc Mediterrani. En aquest procés té molt a veure la Fundació Pro-AVE, amb estudis, articles de premsa, reunions amb els responsables públics nacionals i contactes amb altres organitzacions empresarials de l'Arc Mediterrani espanyol.

La necessitat del Corredor Mediterrani s'ha vist reforçada en els últims temps arran de la creixent evidència científica i presa de consciència social i política del perill del canvi climàtic i la declarada assumptió per part del nou govern del repte de combatre'l. Com hem pogut apreciar més amunt, el Corredor no és només un poderós instrument de competitivitat, desenvolupament econòmic, creació d'ocupació i millora social, sinó també una solució fonamental al repte de la descarbonització del procés econòmic, la qual cosa fa de la seua immediata i ràpida execució una acció clau per a afrontar diversos problemes de la nostra societat. En conseqüència, és un excel·lent instrument de desenvolupament sostenible, que és la trajectòria que ha de seguir l'evolució de la nostra societat per tal de garantir no sols el benestar de les generacions presents, sinó el futur de les que ens seguiran. Això no sols compromet un govern que diu que aposta pel desenvolupament sostenible, sinó també tota la societat, no sols el món empresarial i la classe política.

Entrevista

Josep Vicent Boira

Vicent Boscà (@vbosca)

Abans d'entrar de ple en la pandèmia del virus que ens afecta, tal vegada, el Corredor del Mediterrani era un dels temes importants, per no dir fonamentals, per a la societat valenciana i de tot el Corredor. Per això volíem parlar amb Josep Vicent Boira, coordinador per al desenvolupament del projecte. Em va rebre al seu despatx, que es troba a l'Estació de l'AVE de València. En arribar, començarem la conversa i queda clar que ha estat professor universitari i sap del que parla. Ho fa amb calma, sense dir una paraula més alta que una altra, domina el tema i les xifres. També els èxits aconseguits i els que han de vindre.

–Abans d'entrar en matèria: com arriba un professor universitari, escriptor i no sé quantes coses més a ser el coordinador del Corredor Mediterrani?

–És una bona pregunta, i de vegades me la faig jo també; perquè, primer, no pensava que eixiria del món acadèmic però és cert que l'oferta que em feren de ser secretari autonòmic en la Generalitat Valenciana en un moment històric era molt temptadora, i cada vegada es veu més clar que el Botànic I va ser un moment històric respecte de molts anys de govern de la dreta. Em va fer que m'interessara també per les qüestions actives de la política. A partir d'ací recorde perfectament que, quan m'oferiren aquesta responsabilitat, alguns amics em digueren que no podia dir que no i és cert, perquè el Corredor Mediterrani havia sigut un centre d'atenció de

la meua vida professional, activista des de finals del 90.

–Enyora les classes i una certa tranquil·litat?

–Molt. Et diré que els dimecres solc anar a dinar a la facultat i, quan hi entre, respire, m'oxigene. És un altre ambient. Les persones que hem estat a la Universitat i tenim estima per la docència, especialment en els primers cursos, és un ambient de llibertat, d'optimisme, d'intercanvi gratuït, d'agraïments mutus, que no trobes en cap altre lloc.

–A vosté el nomena el ministre Ábalos al juliol del 2018. Està vosté ben comunicat, no?

–Ben comunicat en el sentit de... no. La veritat és que jo he tingut molt bones relacions en el pas de la política tant en Compromís, lògicament de la vicepresidenta Mónica Oltra, com del Partit Socialista, i en especial amb el president de la Generalitat Valenciana, Ximo Puig. Em sembla un president extraordinari per a un temps molt difícil com el que hem viscut. Tot això ha fet que la gent em poguera conèixer un poc i el ministre Ábalos, i altres, decidiren dir el meu nom. No em puc queixar de la recepció

«El Corredor Mediterrani havia sigut un centre d'atenció de la meua vida professional»

que tinc i que tenen algunes de les meues idees que propose.

–Què és, què haurà de ser el Corredor del Mediterrani?

–És molt curiós, perquè el Corredor del Mediterrani en realitat són dues coses. Per una part, és una reivindicació de llarga tradició. Des d'Ignasi Villalonga al 1918 ja hi ha reivindicacions d'un Corredor Mediterrani, però per altra part és un vector de modernitat actualíssim perquè aposta per un transport sostenible. Les dues coses combinades fan que siga imbatible. Hui el Corredor Mediterrani hauria de ser bàsicament un vector de comunicació, un multimodal (que hauria d'integrar diferents mitjans de comunicació, diferents mitjans de transport).

Quan em pregunten pel Corredor Mediterrani sempre dic: són rodalies, mercaderies, passatgers de mitjana o de llarga distància, però també són vaixells, ports, estacions intermodals.

–Parlant de vies: si poguérem veure el dibuix o la imatge del Corredor acabat, què hi veuríem?

–Depèn del tram on estiguem. A València i en altres ciutats grans no veuríem res perquè hauríem d'anar per baix terra, s'intuiria la seua presència pels efectes. En altres llocs, el que veuríem són quatre vies: dues en ample internacional –que és el cordó umbilical amb la resta del món– i probablement al costat, més o menys prop, segons l'orografia i el territori, altres dos vies per a mercaderies i rodalies.

–En any i mig que n'està al capdavant, què és el que més li ha agradat del que s'ha aconseguit?

–Jo en diria dos. De les coses que es veuen, evidentment, la variant de Vandellòs. Em sembla que la variant de Vandellòs no s'ha jutjat en tota la importància que té: és la nova via que elimina el coll d'ampolla que hi havia en la línia València-Barcelona o Alacant-Barcelona de 40 km de via única. Això era intolerable, ocasionava problemes constants en el Corredor Mediterrani. La duplicació de via, és a dir, que entre Alacant i Barcelona o València-Barcelona hi haguera doble via va començar als anys 60 i no s'ha solucionat fins al 13 de gener de 2020. Ha sigut un avanç històric la variant de Vandellòs, que a més ha permès reduir el temps de viatge en mitja hora i ampliar els serveis a Girona i Figueres. Açò en relació al que es veu, però hi ha algunes altres coses que no es veuen i que a mi em semblen fonamentals, i és tot el treball que s'està realitzant al voltant de Castellbisbal i Martorell,

«El Corredor Mediterrani podria representar un augment de 2 punts del PIB d'Espanya»

l'anomenada per nosaltres com la Porta d'Europa perquè en realitat l'element de desconexió de la xarxa ferroviària espanyola i la de la resta de la Unió Europea està a Castellbisbal i Martorell, no està en els Pirineus. Diguem que l'element en què hauríem de bolcar tot el treball i on ara s'està treballant i es treballarà aquest estiu és Castellbisbal-Martorell, que és allò que permetrà que les nostres empreses i els nostres ports de Tarragona cap al sud estiguen connectats amb la xarxa transeuropea de transports d'àmbit internacional.

–L'any 2025 serà una data màgica?

–Nosaltres tenim dues dates que són les que cal respectar i tindre sempre en el cap: 2030, que és la que estableix la Comissió Europea per a la finalització dels corredors transeuropeus. El Corredor Mediterrani està ja fora del nostre govern, està en les mans d'Europa, de Brussel·les, perquè és un dels nous corredors transeuropeus de transport i ha dit que al 2030 ha d'estar acabat. Tenim dates més aproximades: jo diria que per tal que a València arribe l'ample internacional de mercaderies i passatgers i es vegem coses, no caldrà esperar al 2025; crec que abans ja veurem algunes coses molt evidents en els pròxims 2-3 anys. Aquests 2-3 anys que venen ara crec que són determinants per al futur del Corredor Mediterrani.

–Quants milions s'hauran invertit?

–És difícil, i sobretot seria injust amb el tema del Corredor Medi-

terrani perquè algunes persones podrien pensar que s'han dedicat molts diners a unes infraestructures que només serveixen per a reduir temps de viatge... però no és veritat. El Corredor Mediterrani, com he dit adés, és un conjunt de coses. Els diners que s'inverteixen en Rodalies al final són diners invertits en el Corredor, i viceversa: els diners invertits en el Corredor redundaran en una millora dels Rodalia en separar tràfic o les connexions amb els ports. Parlem de quantitats elevades, però que canvien un país i aquesta és la idea. Tingues en compte que estem davant d'un fet històric que és el canvi d'ample dels ferrocarrils espanyols. Per primera vegada en la història del ferrocarril d'Espanya, disposarem de corredors amb ample internacional (no havia passat mai, a excepció dels trens d'alta velocitat).

–I quin és el «retorn», què suposarà per al PIB valencià?

–No tenim dades per a les economies, en el bon sentit de la paraula, regionals; tenim dades per a la economia dels estats. Els informes diuen que el Corredor Mediterrani podria representar un augment de 2 punts del PIB d'Espanya quan estiga finalitzat. De tots els països del Corredor Mediterrani europeu, Espanya és el més beneficiat en PIB i en creació d'ocupació. Són elements a considerar: el retorn del Corredor Mediterrani compensa allò que pugem invertir. D'altra banda, hi ha un altre efecte que sí que veiem tots els dies i és que

tindrem un transport més sostenible i menys emissions de CO₂ a l'ambient.

-Realment, té beneficis sobre el medi ambient?

-Evidentment. Tenim unes dades de partida que són claríssimes. En aquest moment, la carretera més contaminant d'Espanya és l'Autovia del Mediterrani perquè és la que té més camions. En la ràtio de contenidors que arriben al port de València des del nord, només 1 hi arriba per ferrocarril i 28 apleguen en camió. És el món que tenim, i això el que genera és una contaminació, una agressió sobre el medi ambient insostenible. La solució del Corredor Mediterrani és una solució verda que permetrà descarbonitzar el transport.

-Quina importància té el Corredor per a les mercaderies del litoral mediterrani?

-Molta. Cal tindre en compte que tenim, només al territori valencià, alguns sectors capdavanters que se'n podrien beneficiar; per exemple, la ceràmica de Castelló, que està clarament sempre a favor del Corredor perquè pot ajudar a desenvolupar les exportacions. També tenim Ford, els marbres d'Alacant i l'hortofructicultura d'Alacant i Múrcia i els ports. Per als sectors produc-

tius, una bona connexió ferroviària comportarà un estalvi de temps i de diners.

-El futur del transport de mercaderies és un tren ràpid i el vaixell?

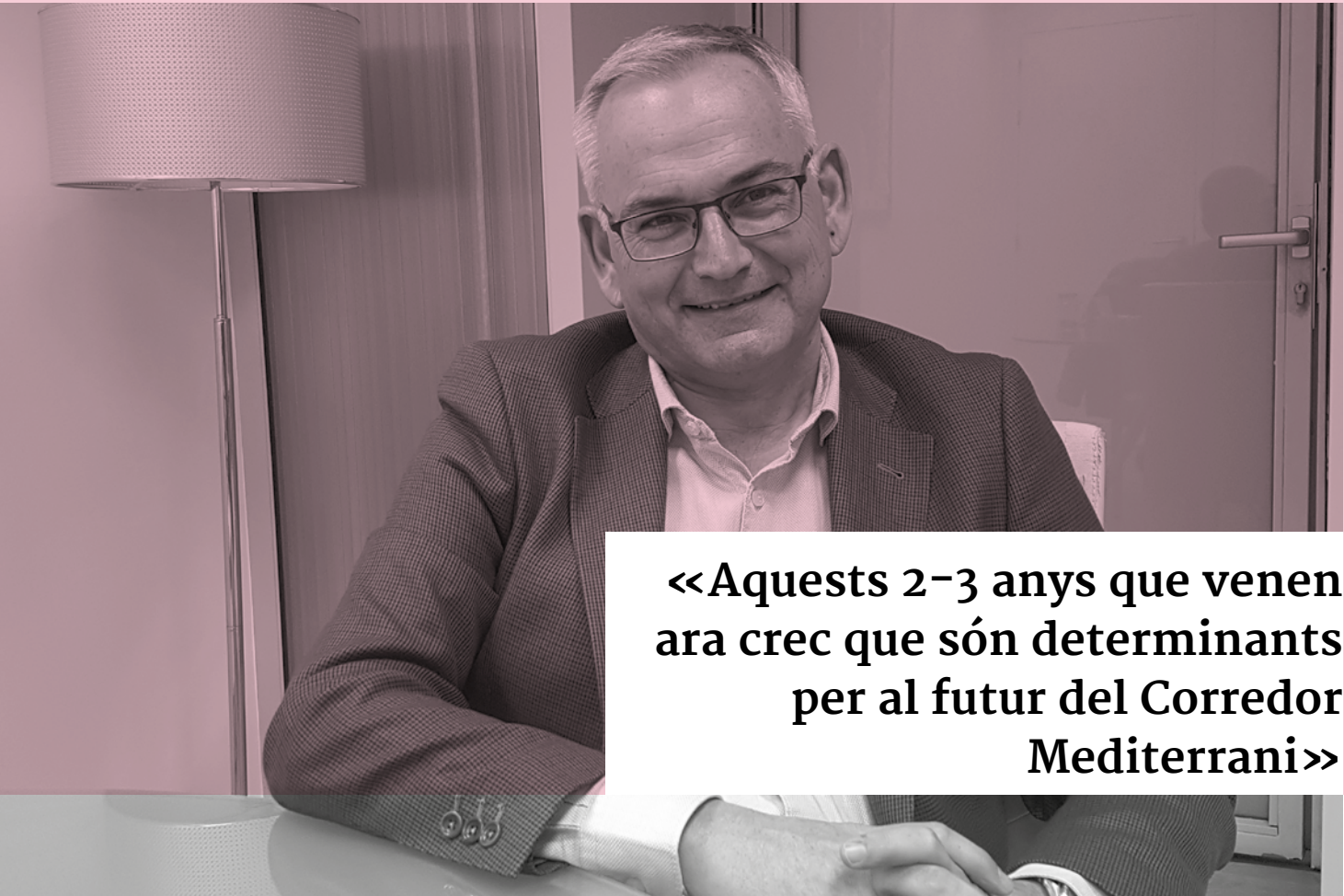
-Indubtablement. Les mercaderies necessiten anar a 100 km/h, amb continuïtat i fiabilitat. És indubtable que el futur està, també per a les mercaderies, en el transport ferroviari. Alemanya acaba de presentar un pla d'inversions per al ferrocarril de 86 mil milions d'euros. És evident que nosaltres, més tard o més prompte, eixe canvi a la nostra escala s'haurà de fer i ho haurà de fer amb una nova aliança que és la que jo propose, camió-ferrocarril, que siga tan senzill com pujar el camió al ferrocarril. Això ja és possible: són les autopistes ferroviàries. No anem contra el camió, sinó senzillament repartim les feines per tal que siga tot més rendible.

-Espanya encara és molt centralista, també per a les comunicacions?

-Per descomptat, és molt radical. Crec que el que en política és centralista, en infraestructures és radial. Les dues coses van unides. Un país en xarxa, un país amb unes comunicacions descentralitzades... Jo ho dic: Espanya necessita un mapa federal de comunicacions, un mapa federal de infraestructures, i jo no soc un especialista en federalisme polític, però sí que entenc un poquet d'infraestructures.

-Si parlem una miqueta d'història recent, com és possible que València no estiga unida a Barcelona amb un tren d'alta velocitat?

-Per la concepció radial. L'Espanya buidada està relacionada amb la macrocefàlia de Madrid. Els fenòmens que estan passant a León també evidencien una tensió territorial; la reivindicació del Corredor Mediterrani respecte d'un mapa radial, també. Crec que el model que José María

«Aquests 2-3 anys que venen ara crec que són determinants per al futur del Corredor Mediterrani»

Aznar en el seu moment va articular de «todas la capitales de España unidas con Madrid por la alta velocidad», s'ha demostrat que ni ha ajudat a la cohesió ni ha tingut èxit.

–Quin paper ha fet la Generalitat Valenciana en la revitalització d'aquest projecte?

–Un paper molt important, al meu parer. Crec que el Corredor Mediterrani, cal ser justos, ha sigut una reivindicació a la qual tot el món ha donat suport. Jo recorde que abans del Botànic I també el Corredor Mediterrani era objecte d'atenció per a la Generalitat, però és cert que, amb l'arribada del Botànic, estime que les reivindicacions s'han centrat més en allò que havien de ser. Però no voldria fer una anàlisi partidista d'aquest element del Corredor, perquè sincerament veig un gran consens entre totes les forces polítiques a favor del Corredor Mediterrani, un consens que també és territorial: si vas a Catalunya, tot i el Procés i tot el que ha passat allà, hi tenim també un suport al Corredor.

–Parlem també del paper de l'empresariat en aquesta revitalització...

–Crec que s'han bolcat molt en la defensa del Corredor perquè han fet una anàlisi correcta de la realitat. L'anàlisi de la realitat és que, per damunt de tot, superant una etapa en què l'anticatalanisme havia sigut nefast per als interessos dels valencians, quan u elimina la retòrica i va a la substància, i la substància són relacions comercials, són diners, fluxos, vendes... Jo destacaria, per exemple, la iniciativa tan interessant que ha tingut Salvador Navarro en la CEV d'ajuntar els empresaris de Catalunya, Aragó i València, rememorant la Corona d'Aragó, per a reivindicar una sèrie d'infraestructures a l'Estat espanyol. Jo crec que són posicions adequades, perquè per una part et posen a treballar amb el veí i per altra part et donen una certa visió de conjunt perquè no tinga cadascú les seues reivindicacions aïllades de la resta.

–Són determinants en aquests moments?

–Sense dubte. Jo crec que aquesta reivindicació del Corredor Mediterrani va començar com una reivindicació acadèmica. Jo recorde perfectament que érem uns pocs els qui déiem que era necessari el Corredor Mediterrani. És de justícia recordar també en els orígens a l'Institut Ignasi Villalonga i a l'editor Eliseu Climent. Després, a poc a poc, s'hi van anar afegint sectors socials molt diversos gràcies a un discurs que no era ideològic en el sentit partidista; era ideològic en el sentit que presentava una alternativa a l'Espanya radial.

–Allò que podem denominar societat civil ha respost a aquesta demanda?

–No sabria què dir-te. Jo estic un poc preocupat per alguns sectors de la societat civil que no fan una anàlisi adequada del que és el Corredor Mediterrani i que l'equiparen, per exemple, a grans obres d'infraestructures inútils que hem tingut i tenim en aquest país. No, el Corredor Mediterrani és una cosa totalment diferent i per això estic molt preocupat que sectors socials diguen-me reivindicatius i amb bona voluntat, no ho hagen acabat d'entendre, potser perquè no hem sabut explicar que el Corredor Mediterrani no és un projecte contra el territori, sinó a favor del territori més sostenible, un canvi en l'orientació dels fluxos i moviments i una aposta decidida pels ciutadans i ciutadanes.

–Imagine totes les obres finalitzades. Quin impacte en quant a nombre de treballadors pot tindre?

–Crec que l'impacte seria molt gran. En aquests moments ja ens han arribat empreses ferroviàries europees que volen donar serveis en el Corredor Mediterrani, i evidentment ho faran possiblement amb els seus trens però no amb el seu personal, perquè és *impossible* que els alemanys se'n vinguen ací. Es crearan noves oportunitats de negoci, per exemple per a una logística intel·ligent, sostenible. El pitjor que ens podria passar seria quedar-nos desconnectats, aïllats dels gran fluxos. Ací, a aquest despatx, ja han vingut empreses ferroviàries franceses i alemanyes interessades a vindre a operar ací, exemple de les evidències que açò va en eixa direcció. En tenim més evidències: quan tinguem el Corredor Mediterrani en funcionament, desplaçar-se entre Castelló-València-Alacant serà molt més fàcil i això augmentarà les possibilitats de negoci, de relacions. Tot gràcies a un transport més sostenible, a un Corredor Mediterrani que tindrà

també beneficis per a la vida quotidiana de la gent.

–El Corredor acaba als Pirineus i a Algesires?

–No, en absolut. Per a mi, la meua ocupació en aquest moment és entre els Pirineus i Algesires, però tenim un ull posat en el que ocorre a França i al nord d'Àfrica. És molt important tindre aquesta visió de conjunt. Algun dia el nord d'Àfrica s'estabilitzarà i correran transports sostenibles com el ferrocarril, el Corredor Transmagribí en el nord d'Àfrica serà una realitat algun dia i serà com l'espill que a nosaltres ens rebotarà la nostra pròpia imatge. Tornariem un poc a l'època romana, quan les vies circumdaven la mar Mediterrània i es creava un espai de relacions. Això podria ser possible al nord d'Àfrica en algun moment. En relació amb el nord dels Pirineus, tenim els nostres xicotets problemes amb França que cal corregir perquè els francesos fan també la seua; tenim el suport de Brussel·les perquè França també puga elaborar els seus projectes, però tenim la primera pedra que és el túnel de Le Perthus.

–El Corredor pot vertebrar el nostre País Valencià?

–Sí. Crec que d'alguna manera ja l'ha vertebrat com a reivindicació, perquè hui si vas a Castelló, Alacant, València, la societat de les tres grans ciutats i comarques aposten pel Corredor Mediterrani perquè veuen una eixida en ell, eixida pròpia per al futur. A més, també tindrà la possibilitat que hem comentat que algun dia hi haja un bon servei ferroviari Castelló-València-Alacant, el que podríem dir un AVE regional. Crec que és fonamental i sobretot estem centrant-nos en el fet que el projecte, abans que acabe la legislatura, la comunicació amb Alacant es puga establir amb un tren d'alta velocitat que acoste més les societats d'Alacant i València.

El Corredor Mediterrani. Noves oportunitats per al nostre territori

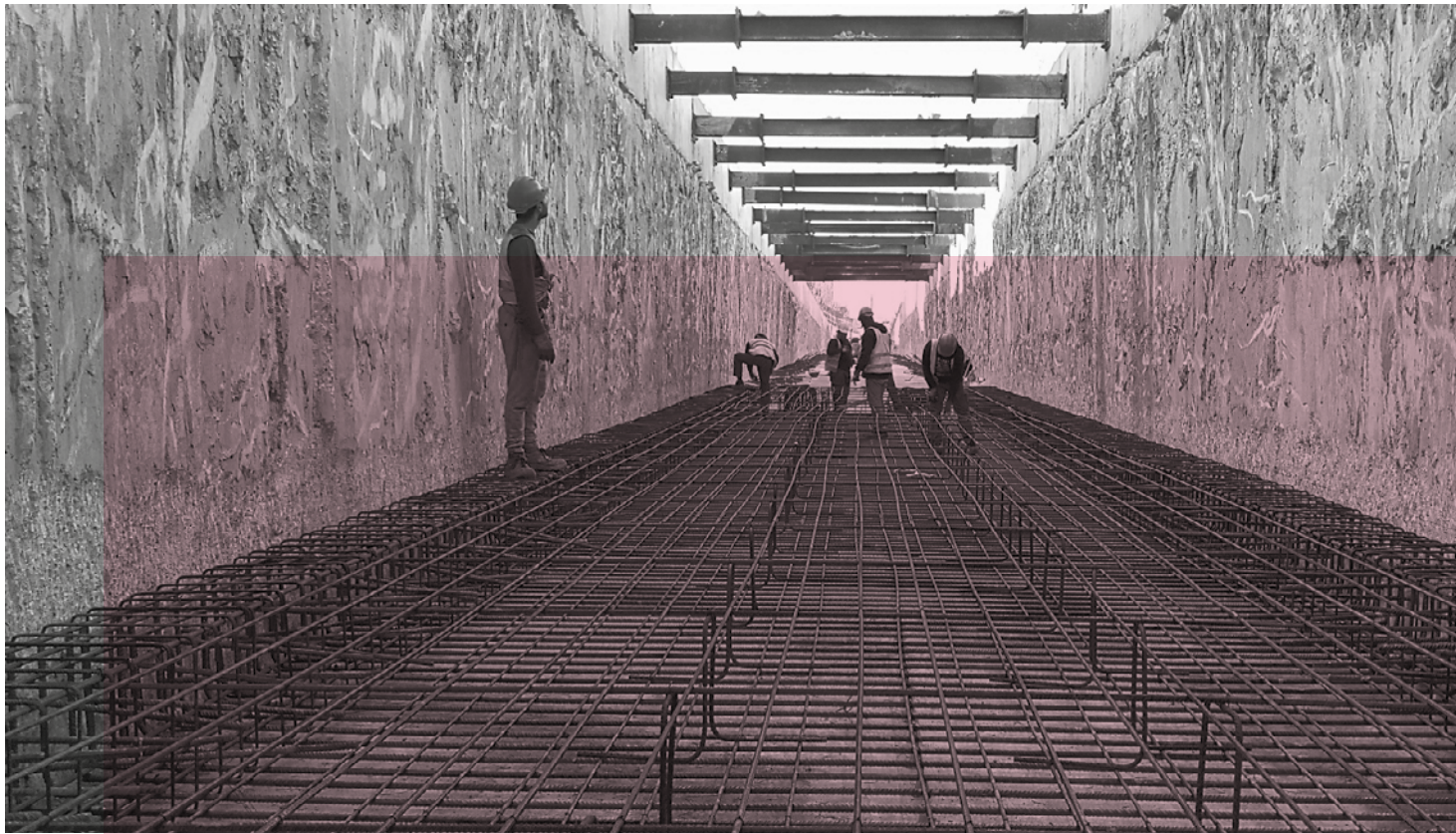
Roser Obrer

*Directora general d'Obres Públiques, Transport i
Mobilitat Sostenible
Generalitat Valenciana*

El Corredor Mediterrani és, amb tota la certesa, la infraestructura més reivindicada per la societat civil i política del nostre territori al llarg del darrer segle. Des que Ignasi Villalonga plantejara fa ara més de cent anys la necessitat d'un corredor ferroviari que vertebrara tota la costa mediterrània fins a la frontera francesa, la concepció i funcionalitat d'aquesta infraestructura ha anat canviant, però sempre amb un objectiu comú: garantir la prosperitat al País Valencià.

Villalonga proposava un nou traçat ferroviari que connectara València amb Catalunya i França, alhora que amb Múrcia o la part est d'Andalusia, sempre discorrent prop del litoral. Ell va veure l'oportunitat d'acabar amb un model radial i centralista de les infraestructures on totes les connexions havien de passar per Madrid. El seu objectiu era clar: facilitar l'exportació dels productes valencians.

En un context molt diferent del viscut per Ignasi Villalonga, ja amb la incorporació de l'Estat es-

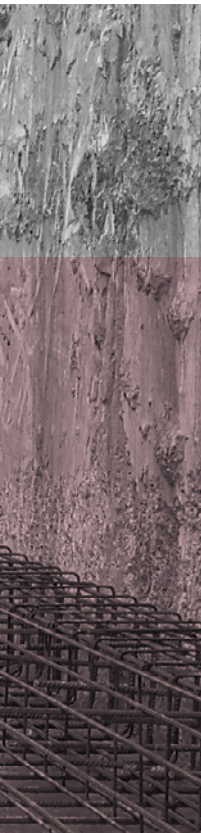
panyol a la Unió Europea, s'establen nous objectius en la nostra societat i, en consonància, nous requeriments per a la infraestructura del Corredor Mediterrani. El transport és considerat una pedra angular de la integració europea i és de màxima importància per fer realitat la lliure circulació de persones, béns i serveis. Per aquest motiu, i amb la intenció de crear un mercat únic mitjançant un sistema comú sostenible, flexible, competitiu i dinàmic de transports, es creà la Xarxa Transeuropea de Transport. Aquesta xarxa permetria disposar d'unes infraestructures de transport orientades a facilitar els moviments entre els diferents països de la Unió, i no servir exclusivament a la política de cada estat, que en el cas d'Espanya havia derivat en una xarxa radial.

L'any 2011, el Corredor Mediterrani es va incloure en la xarxa bàsica prioritària per formar part dels grans eixos prioritaris europeus i convertir-se en molt més que una infraestructura ferroviària. Aquesta tasca no fou fàcil perquè

la inclusió de les infraestructures depenia de les propostes dels estats a la Comissió Europea. Fins aquell moment, el govern central recolzava la inclusió del Corredor Atlàntic, des de Portugal cap a Madrid i dirigint-se després cap als Pirineus, i no va donar suport a la proposta del Corredor Mediterrani. De fet, l'acceptació d'aquest al 2011 va poder aconseguir-se a canvi d'incloure dos ramals, un que passava pel litoral i un altre que passava per Madrid.

Així, el Corredor Mediterrani és un corredor multimodal (viari, ferroviari, marítim o aeri) al servei de les persones i també de les mercaderies, que permet connectar els nuclis de població i terminals de mercaderies (entre les quals estan els ports) i oferir diversos tipus de servei de transport. Aquests serveis giren al voltant de la idea d'intermodalitat, interoperabilitat entre els diversos països europeus i de la concepció del transport com a servei. Això és, davant una necessitat de transport, el sistema de transports ha de ser capaç que el viatger o la mercaderia utilitzi el mode més eficient i eco-

lògic sempre permetent l'intercanvi de modes allà on siga necessari. Amb l'alliberament de l'autopista AP-7 entre Tarragona i Alacant el passat 1 de gener, es corregeix una situació d'iniquitat de la Comunitat Valenciana davant altres comunitats que permetrà centrar esforços en l'avanç del Corredor Mediterrani ferroviari i la millora dels serveis, entre els quals estan els Rodalia. Cal també fer menció a la crisi ecològica mundial que estem patint i a les noves demandes de la societat civil en la lluita contra el canvi climàtic, les quals abocaren el Consell a declarar l'emergència climàtica a la Comunitat el 6 de setembre de 2019. Aquesta situació reforça encara més la idea que cada mode de transport ha de suportar i, per tant, integrar els costos de les externalitats que genera. Així, l'accidentalitat, les emissions, l'impacte sobre el territori, la fauna, la flora, entre d'altres, han de ser considerats en els costos del transport. Tot i que és difícil quantificar aquests efectes, cada vegada els estudis i publicacions estan afinant en l'objectivació

d'aquests costos, fet que facilitarà la seua consideració.

En aquest context d'emergència climàtica, es torna necessari fer un ús raonable i adequat de cada mode de transport, per a la qual cosa les infraestructures ferroviàries del Corredor Mediterrani que s'estan posant en servei permetran unes funcionalitats no ateses fins ara al País Valencià. I és que la històrica manca d'inversions de l'Estat en el Corredor Mediterrani han produït situacions de demandes no ateses tant en serveis de Rodalia com en serveis de mitja i llarga distància, i això ha portat la societat civil a reivindicar en els últims anys aquesta infraestructura com mai abans s'havia vist.

En relació amb el transport de viatgers, el Corredor Mediterrani ferroviari permetrà unes relacions fins ara deficientes o inexistents i que podrien agrupar-se en tres categories. En la primera d'elles s'emmarquen els viatges amb origen en el nostre territori i destinació fora d'ell (o a l'inrevés), els quals aniran millorant en prestacions a mesura que vagen acabant-se les actuacions planificades. Pot servir d'exemple la connexió València-Barcelona, una connexió que s'havia vist deteriorada en els últims anys i que amb la posada en servei de la infraestructura està millorant, com ara amb la posada en marxa de la variant de Vandellós

o encara més quan siguen una realitat el túnel passant a València o la doble plataforma entre València i Castelló.

La segona categoria fa referència a les relacions entre grans nuclis del nostre territori amb serveis de llarga distància. Un exemple clar és el servei ferroviari entre Alacant-Elx i València o entre Alacant-Elx i Castelló. Actualment, els temps de recorregut d'aquests serveis impedeixen unes relacions fluides entre aquestes ciutats.

La tercera categoria fa referència als serveis de Rodalia. Amb la infraestructura ferroviària projectada, la funcionalitat quedarà optimitzada i permetrà que l'operador de Rodalia, fins ara Renfe, pugui prestar serveis amb millors prestacions i freqüències per la millora en la capacitat de la infraestructura. En el cas d'Alacant-Elx es preveu, entre altres actuacions, l'electrificació de la línia. En el cas de València, el túnel passant obrirà noves opcions d'estacions a la ciutat i la millora de les freqüències gràcies a l'augment de la capacitat, atés que la xarxa deixarà de finalitzar en un cul-de-sac. La millora de les freqüències també serà possible amb la doble plataforma València-Castelló.

En relació amb el transport de mercaderies, la Generalitat Valenciana és conscient de la necessitat d'impulsar al nostre territori la creació de terminals intermodals

annexes al Corredor, sempre de la mà d'altres administracions com l'Estat i els ajuntaments, i del teixit empresarial. Aquest és el cas de la terminal de València-Font de Sant Lluís o la Terminal Intermodal de Castelló.

Així, la Generalitat Valenciana, conscient de la necessitat d'aquest Corredor i dels serveis que presta als ciutadans de la Comunitat Valenciana, forma part de la Comissió de Rodalies a través de la Conselleria de Política Territorial, Obres Públiques i Mobilitat, des d'on s'impulsa la coordinació interadministrativa i es prenen les mesures necessàries per a millorar el servei als ciutadans. Al mateix temps, està present en les societats Parc Central a València i Avant a Alacant-Elx, creades per garantir la intermodalitat entre els serveis prestats per Renfe i els serveis de transport que ofereix la Generalitat, com són els serveis de Ferrocarrils de la Generalitat Valenciana o els serveis d'autobús interurbà, treballant en tot moment per garantir un servei de transport eficient per als ciutadans.

Més enllà del Corredor Mediterrani

Òscar Oliver

El 14 de novembre de 2018 entrava en servei la primera línia d'alta velocitat del continent africà. Batejada amb el nom d'Al Boraq (nom d'un cavall alat de la tradició àrab), aquesta línia recorre els 350 km de distància entre Tànger i Casablanca en poc més de dues hores, fet que suposa una reducció del temps de viatge entre ambdues ciutats de més del 50 %. Una inversió al voltant dels dos mil milions d'euros –que equival a un cost aproximat de 8,5 milions d'euros per quilòmetre– ha estat necessària per convertir en realitat el somni del rei del Marroc, Mohammed VI, de dotar el país d'una infraestructura capaç de liderar un salt quantitatiu, però sobretot qualitatiu, dels serveis de transport públic.

En l'actualitat, quan ha transcorregut més d'un any de la seva inauguració, el tren d'alta velocitat està esdevenint al Marroc una eina eficaç de desenvolupament econòmic i social al servei del territori pel qual discorre. Així, per exemple, les ciutats que es troben al llarg del seu recorregut són testimonis directes d'un renaixement de la mà del

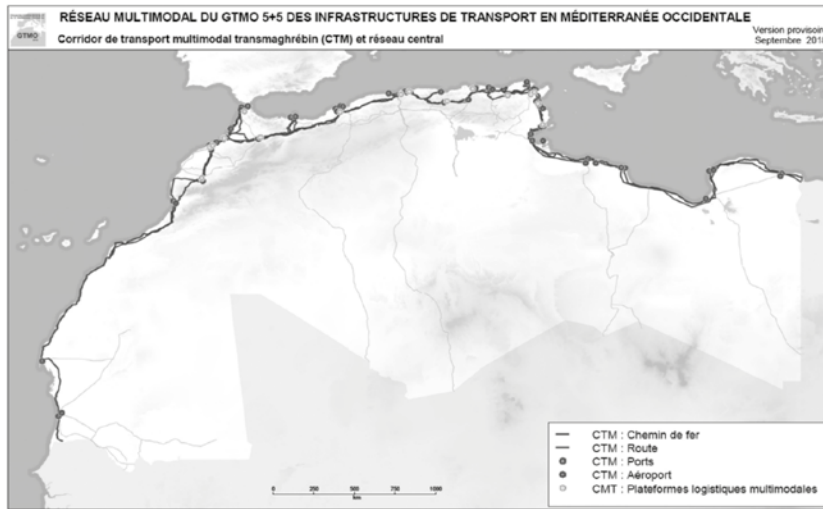
creixement urbanístic o l'acceleració de l'activitat econòmica que hi acullen. El govern marroquí n'és plenament conscient i ja planeja l'extensió de l'alta velocitat més enllà del seu traçat actual.

L'Al Boraq marroquí és un bon exemple de com una infraestructura ben planificada pot contribuir d'una forma eficaç al desenvolupament econòmic i social d'un territori, i això es tradueix, al cap i a la fi, en una millora de les condicions de vida dels seus ciutadans. Aquesta línia d'alta velocitat, però, forma part d'un corredor de transport que va molt més enllà del Marroc: es tracta del Corredor Multimodal Transmagribí, que recorre la regió africana del Magrib des de Mauritània fins a Líbia, passant pel Marroc, Algèria i Tunísia. Un corredor que circula per una de les regions africanes de major projecció econòmica però que, al mateix temps, esdevé testimoni d'una greu crisi humanitària que té el seu epicentre en el conflicte armat que viu Líbia.

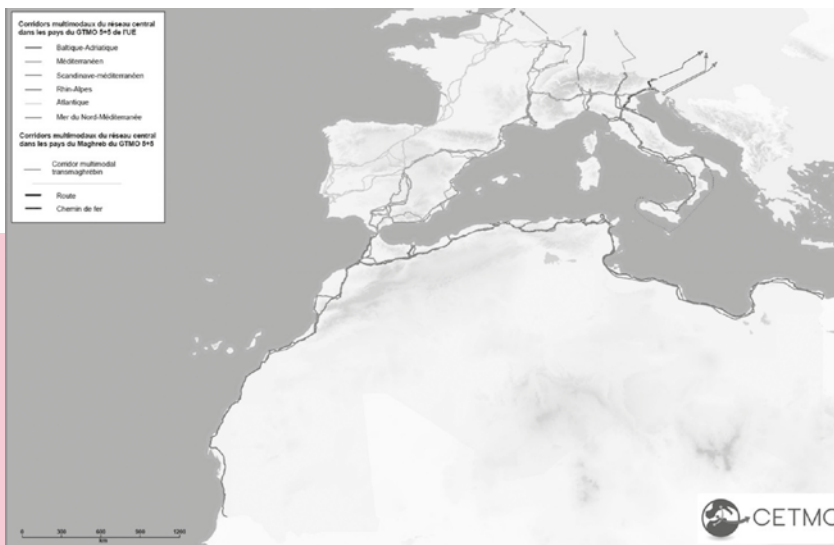
El Corredor Multimodal Transmagribí discorre per les principals ciutats de la façana mediterrània del nord d'Àfrica i posa en relació els centres d'activitat econòmica de la regió, potenciant els inter-

canvis comercials entre els països del Magrib, encara avui dèbils i amb un gran marge de creixement, però també esdevé essencial perquè connecta el nord d'Àfrica amb el sud del continent europeu. I és que, a través dels enllaços marítims de curta distància que posen en relació els ports africans amb els europeus, aquest corredor connecta directament amb un altre dels corredors rellevants de la Mediterrània Occidental, el Corredor Mediterrani. Ambdós corredors són complementaris i fins i tot es pot afirmar que el darrer té en el Transmagribí la seva continuïtat lògica cap al sud. Per aquest motiu, es pot parlar de dos corredors mediterranis: el Corredor Mediterrani Nord, que recorre gran part de la península Ibèrica, i el Corredor Mediterrani Sud, que ho fa a través del Magrib.

Les xifres del Corredor Mediterrani Sud o Transmagribí són molt rellevants. Amb més de 8.000 km, dels quals han executat gairebé el 60 %, l'autopista transmagribina constitueix el gran element estructurador del corredor. Una component essencial d'aquest eix de prosperitat econòmica i social és el seu caràcter multimodal, capaç d'articular diferents mitjans de transport i de

La característica essencial del Corredor Transmagribí és la seva multimodalitat, és a dir, la capacitat per combinar diferents modes de transport tot cercant la complementarietat i la creació de sinergies. Font: CETMO (2020)

El Corredor Multimodal Transmagribí, en vermell, esdevé la continuïtat lògica cap al sud del Corredor Mediterrani, en verd. Tots dos corredors connecten el sud d'Europa i el nord d'Àfrica a través dels enllaços marítims de curta distància. Font: CETMO (2020)

cercar la seva complementarietat. Així, més enllà del mode viari, d'altres modes de transport configuren aquest corredor o se li afegiran en els propers anys. Pel que fa a les infraestructures nodals, fins a 24 ports o 21 aeroports conformen una oferta complementària a la carretera. Les plataformes logístiques, en un estadi emergent als països del Magrib, viuran un gran desenvolupament en els propers temps, de les tres plataformes operatives actuals a les tretze en un horitzó a mitjà termini. La complementarietat entre els ports i les plataformes logístiques és un dels elements clau a afavorir en el futur des d'una perspectiva integrada de l'activitat logística.

La gran assignatura pendent del Corredor Transmagribí, però, és el desenvolupament de la component ferroviària. En aquest mode

de transport, essencial per afavorir els intercanvis comercials entre els països del Magrib, les xifres a desplegar són espectaculars. El corredor ferroviari dedicat al transport de mercaderies supera els 6.700 km de longitud, dels quals més de 4.000 km són compartits amb la component dedicada al transport de viatgers. L'afavoriment del mode ferroviari és essencial per assolir el desplegament dels objectius del desenvolupament sostenible de les Nacions Unides i contribuir així a la sostenibilitat global de les infraestructures i el transport. A hores d'ara, la finalització del Corredor Multimodal Transmagribí representa una inversió total de més de setanta-dos mil milions d'euros. A un horitzó 2035, això equivaldria a una inversió anual aproximada de més de quatre mil milions d'euros pel conjunt del

corredor. La viabilitat de la inversió, especialment pel que fa a la component ferroviària (que necessita cinquanta-tres mil milions d'euros), és l'escull més rellevant a l'hora de contemplar la finalització del corredor. Amb la capacitat inversora dels països del Magrib, molt limitada en alguns casos, és lògic contemplar la possibilitat de desplegar un finançament amb participació del sector privat en règim de col·laboració públic-privada. Altrament, la viabilitat de l'execució d'un corredor de gran pes estratègic per a la Mediterrània Occidental es podria veure seriosament compromesa.

El Corredor Mediterrani, projecte emblemàtic a Espanya i a Europa

Petros Papagiannakis

Director general de la Línia Figueres-Perpinyà

En la vida, a vegades, hi ha certes batalles que duren tant de temps que al final acabem oblidant les raons que ens van portar a defensar la seua causa. El Corredor Mediterrani, projecte emblemàtic a Espanya i a Europa, és una d'elles.

Davant la constatació del canvi climàtic provocat pels gasos d'efecte hivernacle, fa ja diversos anys que la Comissió Europea va dissenyar una estratègia per al futur de les pròximes generacions, però que va passar desapercebuda als ulls del públic general: ajudar al desenvolupament del transport ferroviari, en ser aquest el mitjà de transport menys contaminant. Així, doncs, es van identificar nou corredors estructuradors per facilitar els intercanvis. Aquesta elecció no va ser innocent: aquests corredors segueixen els fluxos d'intercanvis naturals històrics de persones i béns entre els països membres. El Corredor Mediterrani és un d'aquests nou corredors, igual que els corredors Atlàntic, Rin-Danubi, Rin-Alps o Escandinàvia-Mediterrani, entre altres.

El Corredor Mediterrani s'estén per la façana mediterrània a Espanya i a França, puja després cap a Lió i els Alps per a entrar a Itàlia, travessa Torí i Milà, i continua cap a Eslovènia i Croàcia i arriba finalment a l'extrem est d'Hongria, a l'altura de la frontera amb Ucraïna. Solament a Espanya, el Corredor abasta el 50 % de la població, el 45 % del PIB, el 51 % dels béns exportats i el 63 % del trànsit portuari. A escala europea, són 3.500 km que es connecten amb set dels huit

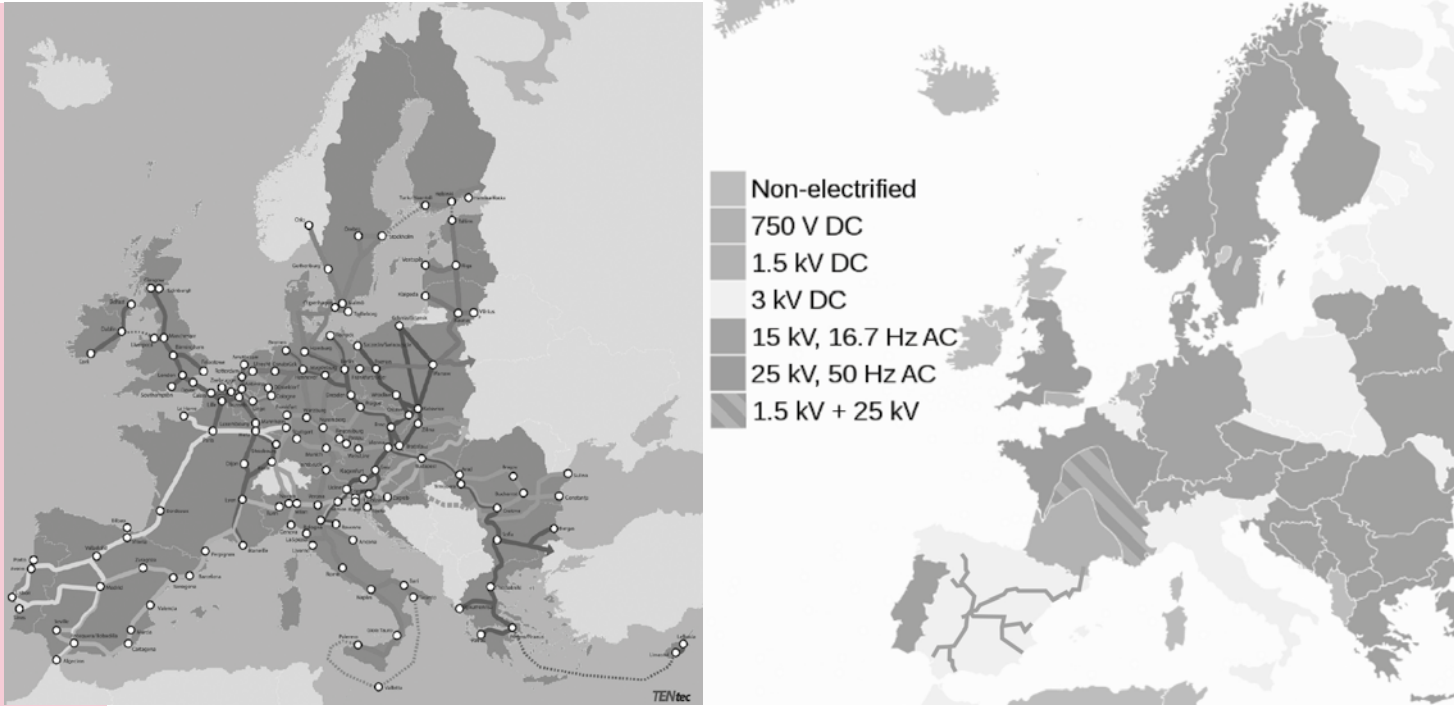
corredors restants, que donen accés al 54 % de la població d'Europa i al 66 % del seu PIB. Més enllà de les xifres, el Corredor Mediterrani és, abans de res, la solució a l'aïllament ferroviari d'Espanya (a causa de l'ample de via) i, sobretot, una eina formidable de desenvolupament econòmic i social.

Però no tot és fàcil... Recordem que el tren va començar a desenvolupar-se en el segle XIX i va continuar evolucionant segons la història industrial i les evolucions tecnològiques de cada país. El resultat d'aquesta precocitat és que, 150 anys després dels primers trens de vapor, hi ha encara diferències tècniques entre els països, que, globalment, es resumeixen en tres:

- L'ample de via
- L'electrificació
- El sistema de senyalització i seguretat

Aquests són els reptes històrics que solucionarà el Corredor Mediterrani

L'ample de via és, sens dubte, el principal problema i el més costós de solucionar. Amb 1.668 mm entre les cares interiors dels carrils, l'ample de la xarxa espanyola és diferent de l'ample de la resta

d'Europa i del món, que és de 1.435 mm. Per a solucionar-ho, es va trobar una solució que consisteix a implantar un tercer carril amb una via de doble ample.

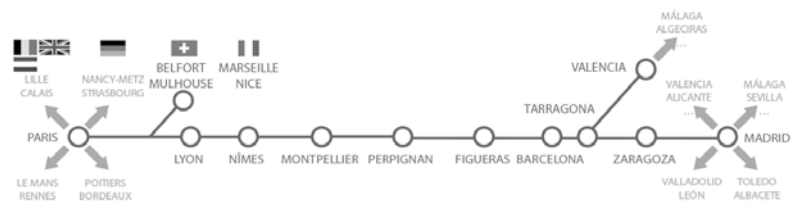
Així mateix, les tensions d'alimentació elèctrica de les línies ferroviàries difereixen d'un país a un altre. L'explicació ve donada per la història industrial de cada país i l'evolució de la tecnologia. El resultat és que, hui en dia, hi ha principalment cinc tensions diferents a Europa: 750 V continu, 1.500 V continu, 3.000 V continu, 15.000V alterns a 16 2/3 Hz i 25.000 V alterns a 50 Hz. Per a això també s'ha trobat una solució: locomotores multisistemes capaces de funcionar amb diverses tensions d'alimentació. Es denominen locomotores bi, tri o quadri-tensió.

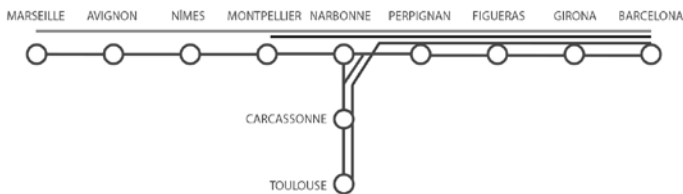
I el mateix per als sistemes de senyalització i seguretat: cada país té el seu propi sistema, i per a això la solució és un únic i mateix sistema comú a tots, el sistema europeu ERTMS que s'està implantant en el Corredor Mediterrani i en els trens i locomotores.

El Corredor Mediterrani i la línia d'Alta Velocitat Figueres-Perpinyà

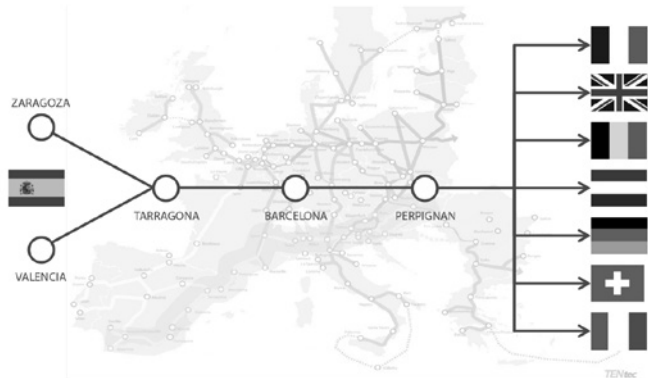
La línia d'alta velocitat Figueres-Perpinyà (també anomenada «Secció Internacional») va ser sens dubte el primer pas autèntic de la concreció del Corredor Mediterrani. Construïda en cinc anys per la concessionària TP Ferro, les obres es van acabar dins dels terminis al febrer de 2009. No obstant això, a causa del retard del tram entre Figueres i Barcelona, la posada en servei es va ajornar i es va fer de manera provisional al desembre de 2010 i de manera definitiva al desembre de 2012. Hui en dia, la línia està operada per Línea Figueras Perpignan, SA o LFP.

La línia ha sigut i continua sent la primera i única d'alta velocitat del món en què els trens de viatgers poden operar a 300 km/h simultàniament amb trens de mercaderies a 100 o 120 km/h, sense restriccions en els encreuaments. El tram Barcelona-Perpinyà el fan en 1 hora i 15 minuts els trens de viatgers i en 3 hores i 15 minuts els trens de mercaderies, en lloc de les 3.30 i 15 hores, respectivament, de la línia convencional. Els avantatges, però, no es limiten al temps de recorregut. Els trens d'alta velocitat acosten els països entre ells i ofereixen accés a una xarxa europea interconnectada.

Font: Línia Figueres-Perpinyà, SA ©

Els futurs trens regionals obriran les portes a un flux de passatgers de tots dos costats de la frontera, aprofitant una xarxa d'altres presenciacions amb multitud d'orígens i destinacions.

Els trens de mercaderies poden arribar per fi a qualsevol part d'Europa sense ruptures de càrrega. Per primera vegada en la història, s'han iniciat les autopistes ferroviàries a Espanya, per no parlar del trànsit de contenidors, portacotxes, granel... Amb la pròxima entrada en servei del Corredor Mediterrani al sud de Barcelona, tota la façana mediterrània es beneficiarà d'aquesta xarxa.

Al final, amb totes aquestes dificultats, el tren i el Corredor Mediterrani mereixen tots els esforços que estem fent? Clarament, Sí!

En primer lloc, ja siga per al transport de viatgers o de mercaderies, el tren ofereix una capacitat molt superior a la de la carretera:

I això no és tot: si ens fixem en l'ocupació de sòl, ens adonem que, a igual capacitat, el ferrocarril ocupa molt menys espai natural que la carretera.

Aquest avantatge és determinant si tenim en compte que l'artificialització del sòl impedeix que s'absorbisquen les pluges i acaba generant inundacions desastroses. D'altra banda, des d'un punt de vista mediambiental, les emissions de CO₂ del ferrocarril són entre 3 i 4

vegades inferiors a les de la carretera. Així doncs, és un deure envers les generacions futures prendre hui les mesures necessàries per a garantir-los un planeta on puguem viure demà.

Finalment, en termes de seguretat, ferrocarril i avió són entre 50 i 100 vegades més segurs que la carretera:

I tot això, amb un cost d'inversió totalment comparable amb la carretera.

Malgrat tot, no cal oposar el ferrocarril i la carretera. Són, i han de continuar sent, els millors amics del món. Són complementaris, no

competència: el ferrocarril per a transportar viatgers i mercaderies en gran volum i llargues distàncies, i la carretera per a portar-los fins a la seua destinació final gràcies a una xarxa densa que arriba fins i tot als pobles més xicotets i recòndits. Així doncs, el Corredor Mediterrani és tot això: un formidable desafiament tècnic que resoldrà en 10 anys les barreres tècniques acumulades al llarg dels últims 150, un generador de beneficis socioeconòmics per a Espanya i tot Europa, i, sobretot, un mitjà per a garantir un planeta més sa per als nostres fills.

	1-3 M€/km	5-9 M€/km	7-15 M€/km	4-15 M€/km
	□2	□3	□3	□2
	□3	□5	□6	□3
	□4	□6	□8	□4

Font: Línia Figueres-Perpinyà, SA ©

És responsabilitat de tothom contenir el coronavirus

/ Protegim les persones vulnerables

/ Evitem saturar els centres
assistencials

/ Aplanem la corba de contagi

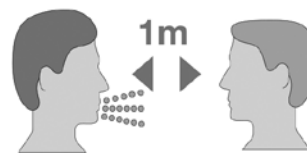
ATURAR EL CORONAVIRUS ESTÀ EN MANS DE TOTA LA CIUTADANIA

Quedem-nos a casa
i només sortim en
els casos definits
com estrictament
necessaris.

Protegim la
**gent gran i
els col·lectius
vulnerables.**
Evitem les visites.

**Fem un ús
responsable dels
serveis sanitaris**
i anem al centre
de salut només si
és estrictament
necessari.

Quan anem a comprar
o a la farmàcia **mantenim
la distància
de seguretat
(1m).**

Rentem-nos sovint les mans,
és la mesura de protecció més eficaç.

Per a més informació, consulta canalsalut.gencat.cat/coronavirus o truca al **061** /Salut Respon

/Salut

 Generalitat
de Catalunya

7,5 Milions
de futurs

El projecte «Valencià per la Igualtat» una campanya per a l'ús d'un llenguatge inclusiu

Empar Minguet i Tomàs

«Valencià per la Igualtat» és una campanya que naix amb l'objectiu de promoure l'ús de la nostra llengua amb un llenguatge inclusiu. Es pot considerar un exemple de bones pràctiques que mostra els avantatges de saber compartir i treballar en equip.

La Regidoria de Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Silla, a través del seu servei lingüístic, va posar en marxa i coordinar la campanya «Valencià per la Igualtat» amb la finalitat de complir els diferents manaments legals que regulen el fet que les dones i els homes són iguals davant de la llei, que l'Administració pública ha de vetlar per redactar amb un llenguatge inclusiu i que té l'obligació de promoure l'ús del valencià.

En una primera fase, es va crear la imatge de la campanya amb un logotip, es van dissenyar uns portallapis i es va elaborar un full i un cartell amb 10 recomanacions per a usar un llenguatge igualitari.

El nom de la campanya havia de ser curt, positiu, senzill de recordar i que promoguera l'ús del valencià i la igualtat de gèneres. Amb aquesta idea va sorgir el nom de «Valencià per la Igualtat».

En les 10 recomanacions es destacaven les dues idees que sempre han estat presents al llarg de tot el projecte: «Useu un llenguatge senzill, clar i entenedor» i «Segons el tipus de text emparem unes recomanacions o altres».

Entre les recomanacions trobem les següents: utilitzeu el gènere adequat com *l'advocada*, *Marina Fuster* i no *l'advocat*, *Marina Fuster*; useu, preferentment,

paraules genèriques o col·lectives com *el veïnat* o *la ciutadania*, en lloc del *veí* o *el ciutadà*; empreu les paraules *persona*, *personal* o *equip* més adjectiu, és a dir, és millor dir «Cal notificar a la persona interessada» que no «Cal notificar a l'interessat» si no sabem amb certesa que és un home; o escriviu els dos gèneres per visibilitzar conscientment les dones com, per exemple, en «Els regidors i les regidores guardaren un minut de silenci» o «Benvolgut veí, benvolguda veïna».

Aquests mateixos exemples, entre d'altres, es recollien en els portallapis que es van repartir entre el personal de l'ajuntament, als col·legis i a altres organismes aprofitant la presentació de la campanya dins de la setmana del 8 de març del 2017 per a commemorar el Dia de la Dona. L'objectiu era que el llenguatge inclusiu es tinguera sempre present a l'hora de treballar i redactar la documentació administrativa.

L'Agència de Promoció del Valencià (AVIVA) de Silla va presentar aquest projecte en una reunió de la Xarxa Aviva i l'acollida va ser multitudinària, ja que 28 ajuntaments i la Diputació de València van participar en la campanya. Es van editar 13.000 fullets o cartells de les 10 recomanacions i 4.000 portallapis de cartró o ceràmica. A hores d'ara, la campanya s'ha reeditat en diverses ocasions i ja s'han difós, entre més de 50 ajuntaments, 22.000 fullets i cartells de les 10 recomanacions, i 5.700 portallapis.

En una segona fase, l'Agència Aviva de Silla va elaborar i editar un calendari per al 2018 anomenat «Valencià per la Igualtat». Cada mes de l'any tenia un lema sobre el llenguatge inclusiu, sobre la igualtat de gèneres o sobre els dos alhora, com ara «La societat canvia: canvia el nostre llenguatge», «La llengua no és sexista», «Juguem amb el llenguatge per visibilitzar les dones», «Si parles amb algú en una llengua que comprén, el seu missatge li arriba al cap. Si li parles en la seua llengua, el missatge li arriba al cor». Parlem en valencià!

En la impressió del calendari van participar més de 20 municipis valencians a través de les agències de promoció del valencià i dels serveis d'igualtat i, en total, es varen editar 8.500 calendaris. A Silla se'n van repartir un miler entre el personal de l'ajuntament, els col·

legis i instituts, el veïnat i les persones que visitaren la Fira de Sant Sebastià. Com a anècdota, podem dir que en el primer dia de Fira ja s'havien esgotat tots els calendaris.

Mentrestant, l'Agència de Promoció del Valencià de Silla, a través de la tècnica lingüística, va anar redactant i ampliant la informació que contenien les 10 recomanacions per a usar un llenguatge igualitari en forma de llibre perquè el personal que treballava en l'Ajuntament poguera aplicar millor les recomanacions i els consells a fi d'aconseguir elaborar textos amb un llenguatge inclusiu, clar i entenedor.

Fruit d'aquest treball, el 2018, va eixir a la llum la *Guia per a un ús igualitari en l'Administració local*.¹ Aquesta guia recull el marc normatiu, la formació del gènere en els substantius i, sobretot, estratègies i recomanacions per a usar un llenguatge no sexista, així com exemples de documents escrits amb un llenguatge inclusiu; tot des d'una vessant molt pràctica i plena d'exemples per tal de facilitar la feina del personal de l'Administració.

La idea continuava sent la mateixa, tal com podem llegir en la introducció: «Si bé és cert que hem d'evitar, sempre que siga possible, el masculí com a genèric i incorporar la presència de les dones quan redactem textos o documents, també és cert que no ens podem allunyar d'un llenguatge clar, senzill, correcte i adequat a cada situació comunicativa.»

Aquesta guia es va personalitzar per a cada administració que volguera participar en la seua impressió, és a dir, cada alcaldia o regidoria podia redactar la seua pròpia presentació i incloure-hi el seu escut o logotips. En total, hi van participar 28 ajuntaments, la Diputació de València i la Mancomunitat de la Safor i es van imprimir i distribuir 7.700 guies. La guia, a més, es pot descarregar i consultar en línia.

L'any 2019, l'Ajuntament de Silla es trobava immers en la ingent tasca de posar en funcionament l'Administració electrònica i un gestor documental que s'havia d'alimentar de plantilles i documents administratius. Era una bona oportunitat per a elaborar un manual que servira de referència, ja que l'Ajuntament normalment treballava en valencià i el Ple havia aprovat un Pla d'igualtat que indicava que la documentació que es redactara havia d'estar escrita en un llenguatge inclusiu.

En aquesta ocasió, l'Agència de Promoció del Valencià va redactar el *Manual d'estil i documentació administrativa amb llenguatge inclusiu de l'Ajuntament de Silla*, que també es pot trobar [en línia](#).²

1 AJUNTAMENT DE SILLA I ALTRES. *Guia per a usar un llenguatge igualitari en l'Administració local*. Ajuntament de Silla. Silla, 2018.
<http://www.silla.es/rs/25916/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/f86/fd/1/filename/guia-per-a-usar-un-llenguatge-igualitari-en-l-administracio-local-silla.pdf>

2 AJUNTAMENT DE SILLA. *Manual d'estil i documentació administrativa amb llenguatge inclusiu*. Ajuntament de Silla. Silla, 2019.
<http://www.silla.es/rs/29681/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/eb2/fd/1/filename/manual-estil-i-doc-administrativa-amb-llenguatge-inclusiu-silla.pdf>

Amb aquest manual es pretenia, d'una banda, promoure una comunicació escrita eficient i de qualitat entre l'Administració i la ciutadania i, de l'altra, facilitar la feina del personal de l'Ajuntament a l'hora de redactar la documentació administrativa en valencià d'una manera senzilla i amb un disseny coherent i unificat.

Els objectius del manual eren establir una imatge coherent i unificada; emprar un llenguatge clar, entenedor i inclusiu, i fixar models de documents amb un llenguatge administratiu modern.

Aquesta vegada tant la Diputació de València com a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies (FVMP) també hi van voler participar. La Diputació ho va fer repartint el manual entre l'alumnat dels cursos que ofereix anualment d'Elaboració de documents administratius, d'Elaboració d'informes o de Llenguatge inclusiu, i la Federació, distribuint-lo en la II Edició dels Premis al Bon Govern i entre els ajuntaments que hi estigueren interessats. En total, finalment, es van imprimir 1.600 exemplars i 4.000 fullets amb 10 recomanacions per a escriure millor.

Fruit de l'elaboració, la coordinació i la distribució d'aquest projecte de «Valencià per la Igualtat», l'Àrea de Cultura de la Diputació de València, a través de la Unitat de Normalització Lingüística, va atorgar el Reconeixement de la Cultura 2019 al poble de Silla, més concretament a l'Agència de Promoció del Valencià per la generositat d'haver compartit aquest gran projecte entre la resta d'administracions locals.

Com a conclusió, podem afirmar que ha estat un projecte ben positiu que es caracteritza per promoure la igualtat, la llengua i el treball col·laboratiu entre les administracions. En total, es van implicar uns 46 ajuntaments del País Valencià, a més de la Mancomunitat de la Safor, la Diputació de València i la FVMP.

[fd/1/filename/manual-estil-i-doc-administrativa-amb-llenguatge-inclusiu-silla.pdf](http://www.silla.es/rs/29681/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/eb2/fd/1/filename/manual-estil-i-doc-administrativa-amb-llenguatge-inclusiu-silla.pdf)

Els ensenyaments d'aquesta pandèmia

Paula Boscà

Fa ja alguns anys, un director d'un centre de primària em va dir que tots els dies es produïen miracles al col·legi; això sí, miracles domèstics, però miracles. Ell deia que no sabia com, però passava. Un dia 9 de setembre, posem per cas, tot l'alumnat tornava, més major, però hi tornava. Eixien de les seues cases i regressaven al seu centre. Hi havia molt de soroll als corredors durant uns minuts i després es feia el silenci. Just abans del temps de l'esplai tornava a esclatar el soroll quasi *infern*. I així un dia i un altre fins al divendres, quan es produïa una pausa fins al dilluns següent. Miracles. Un altre record que tinc és el del meu pas per la universitat com a estudiant de Magisteri. Jo em preguntava en més d'una ocasió si totes aquelles coses, aquelles ensenyances, m'estaven preparant per a poder posar-me davant d'una classe i fer bé el meu treball. De moment, deixo la resposta en l'aire.

També recorde més d'una visita del senyor inspector fent referència al decret no sé quin, quins són els protocols que cal seguir en cas de... També em preguntava si aquest senyor estaria content recordant els números de decrets, les lleis i unes quantes dades més: se sentiria útil, m'imagino, perquè tenia facilitat per parlar de la importància de l'educació, de la forma de conducta nostra, d'allò que era fonamental. Semblava que sabia de tot. I això que faria dècades que no s'embrutava les mans amb el guix de la pissarra d'una classe. Però parlava molt.

No descobrisc Amèrica si dic que en alguna ocasió hem hagut de *patir* les ensenyances, les orientacions, les recomanacions, d'algun pare o mare sobre com havia de tractar i educar el seu fill o filla. Recorde que un dia li vaig preguntar a una d'elles si quan contrac-

tava un pintor per a repassar-li la casa li deia com havia de pegar les pinzellades. Després li vaig demanar que em deixara treballar, perquè en aquest cas jo era la pintora de l'educació del seu fill o filla.

En els darrers anys, a la nostra comunitat autònoma han estat moltes les coses que s'han millorat en l'educació. Però també és cert que s'ha instal·lat una mena de desig incontrolable de fer protocols per a totes les coses possibles i quasi les impossibles. Tot s'ha de treballar a l'escola; el paper de l'escola és fonamental contra... Al final, s'han produït unes muntanyes de paperassa que converteixen els docents en auxiliars administratius en massa hores del seu horari laboral, fins a l'extrem que molts sindicats ja han posat el crit al cel per aquestes dinàmiques que fan que alguns centres educatius no demanen determinats programes perquè saben el que comporta.

I ara, en finalitzar la segona avaluació i quan començava la recta final del curs, sols interrompuda per les Falles a València i les vacances de Setmana Santa, va i ens explota aquesta pandèmia que ha passat per damunt de tot el que calia, fins i tot aquell miracle del qual em parlava el director de l'inici de l'article. I no seré jo qui diga si les decisions s'han adoptat tard o d'hora: ja ho farà qui li pertoque. Cert és que en l'edat moderna mai no havíem viscut una cosa així, però tal vegada siga bo *aprendre* també d'aquesta situació sense precedents. S'han tancat els centres educatius, amb tot el que això implica. A parer meu, la Conselleria d'Educació va actuar amb rapidesa, però equivocant-se, en dir que els centres educatius havien d'estar oberts perquè els docents pogueren fer classe utilitzant les noves tecnologies. Suposava això que el professorat havia d'anar al centre conduint, utilitzant el metro... No es podia treballar des de casa? De fet, el personal docent i els sindicats van protestar iradament, entre altres motius perquè estem parlant de la salut de les persones. Comunicats, contracomunicats, deixar la decisió a la voluntat de l'equip directiu... Ha faltat una mica de valentia o de no poder veure la magnitud real d'aquest virus.

Ara, en acabar la pandèmia, de segur que la Conselleria traurà un nou protocol a seguir en cas de crisi total com aquesta. Però el fet cert és que en aquests moments no tenim unes plataformes digitals *oficials* adaptades que les puguem fer servir per a entrar en contacte amb l'alumnat. Conec molts companys i companyes que, des del primer dia, s'han posat a treballar i a subministrar materials i activitats utilitzant les diferents plataformes que hi ha, buscant-se quina s'adapta millor a les seues necessitats i al seu alumnat, i ho estan fent des de casa. I no estan utilitzant les *oficials* sinó aquelles que els donen més garanties.

Quan passe aquesta situació tan extrema caldrà també veure si el paper i el treball dels docents ix reforçat i reconegut perquè són moltes les famílies que mai no havien estat tant de temps sense portar els seus fills i filles als centres educatius, a excepció dels períodes de vacances. Es podrà aconseguir que les famílies valoren més la tasca que fem, discretament, de forma callada, diàriament, constantment...? Podrem aconseguir que ho valoren més? Ara ja saben què representa estar amb el seu fill o filla quatre hores al dia, intentant que treballen, que tinguen horaris, que...

Un altre fet que ha aconseguit aquesta crisi sanitària, des d'un punt de vista educatiu, és que, per primera vegada, hi haja alumnat que no ha fet el que li ha donat la gana. No vull ni imaginar què hauran fet les famílies amb alumnat absentista, amb alumnat que no segueix cap norma ni autoritat escolar o familiar. Realment, no sé com s'ho hauran organitzat, però, hi insistisc, per primera vegada no han fet allò que més els abellia, que volien.

Tot tornarà a la normalitat, espere. I serà el moment d'arribar a conclusions després d'haver analitzat els fets que hem viscut. L'educació és un procés permanent d'aprenentatge. Seguim-lo i estiguem orgullosos i orgulloses de ser mestres.

Fòrum Cristianisme i Món d'Avui: el repte front a l'ofensiva neoconservadora

Manel Traver

Un any més, i en van ja 32, s'ha aplegat a València una bona colla de gent per constituir el Fòrum Cristianisme i Món d'Avui, espai de reflexió i vivència de la fe en relació amb el món que ens envolta i on s'encarna la nostra fe. El format d'aquest esdeveniment consta de dia i mig d'activitats que inclouen des de la pregària del matí i del vespre a les ponències dels autors convidats, el diàleg dels assistents mitjançant preguntes, diferents testimonis de vida i, finalment, la celebració de l'Eucaristia amb què es clou l'acte. Enguany ha tingut lloc els dies 29 de febrer i 1 de març i el lloc, com és habitual des de fa molt anys, el col·legi de Jesús-Maria, al bell mig de l'eixample de la ciutat.

Les pregàries són una bona forma d'entrar en situació on el cant i els textos compartits per tots els assistents creen una atmosfera de meditació i reflexió molt adient per entrar en matèria.

Enguany hem assistit a tres ponències: a càrrec d'Antoni Ariño, de la Universitat de València, Emilce Cuda, de la Universidad Nacional Arturo Jaureche de Buenos Aires, i Esther Busquets, de la Universitat de Vic. Les ponències tracten de concretar el lema del Fòrum de cada any, cercant enfocaments bé complementaris o contrastant diferents perspectives. Així, el Dr. Ariño tractà d'enquadrar què s'entén per populisme i què per fonamentalisme, per evitar reduccionismes. Amb orígens ja en el segle XIX i després en la França dels 70's (on comencen fenòmens polítics com el FN i el lepenisme), el populisme es caracteritza per defensar una identitat exclouent i incorpora elements nacionalistes. Aquesta visió enfronta el poble, gran majoria de la societat, contra les elits culturals i econòmiques, és contrària al pluralisme i bandeja el paper dels experts.

Reaccionen contra la democràcia vertadera però accepten les noves tecnologies per difondre la seua ideologia. La seua base electoral estaria formada per ressentits contra les classes altes i de formació elevada. Per la seua banda, el fonamentalisme s'associa més aviat a fenòmens com l'islamisme radical o la ultradreta dels EUA, que fan una lectura literal de la Bíblia, són anticientífics i no accepten el pacte social, sent un fenomen present en totes les religions. La ponència de la Dra. Cuda analitzava la postura del Papa Francesc en plantejar una alternativa evangèlica al neoliberalisme i al neoconservadorisme. El seu punt de reflexió clau fou la idea de conversió ecològica, tal com l'entén el Sant Pare. Per a Francesc, el creixement de les posicions fonamentalistes és una altra conseqüència de la crisi ecològica que, segons ell, és ambiental i social. El sistema de producció capitalista de finals del segle XX ha esdevingut financer i ha concentrat en el segle XXI el 90 % de la riquesa en el 10 % de la població mundial. Enmig d'aquestes dades hi ha 350 M d'aturats estructurals, mentre doctorats universitaris fan de taxistes. L'educació aboca els estudiants a un sistema que després no pot absorbir los donant-los una ocupació assalariada. D'altra banda moltes feines reals no estan pagades, com les dones que treballen en molts àmbits i no cobren res. Com diuen economistes com

T. Picketty, el diner hi és... però està concentrat, no repartit, no circula. Les formes d'explotació estan legalitzades, s'ignora que hi som en una casa comuna que és tot el planeta. Tot el sistema es manté també gràcies a la impagable tasca dels mitjans de comunicació que es dediquen a reforçar el consumisme i a donar visions i estils de vida conservadors. La conversió ecològica, tal com l'entén Francesc, se situa en una nova lògica. Per al món el déu és el diner, i el manament més important és "no robaràs". Sorgeixen conceptes nous com centre i perifèria, no només de caràcter geogràfic, sinó respecte al paper social. El gran problema ètic són els exclosos de la societat, els qui són a la perifèria del sistema social. Un exemple d'aquesta proposta la trobem en l'exhortació apostòlica de Francesc, titulada: "Estimada Amazònia". Ell proposa lluitar socialment, dir el nom de les coses (els criminals que posseeixen el 90 % de la riquesa), i indignar-se per ser expulsats del sistema. Finalment, tot aboca a la necessitat de reformar l'Església, fonamentant-se en una moral misericordiosa, consistent en acceptar la vida tal com ve.

La Dra. Busquets centrà la seua dissertació en la cultura de l'encontre, com a fonament per a la germanor i la pau mundial. Constatem que vivim en una època en què la humanitat ha perdut el cor, està deshumanitzada. Continuem en el segle XXI amb

guerres i conflictes en diferents punts del món, en llocs que si ens ho demanaven no triaríem per a viure. L'encontre s'ha d'entendre com una manera de ser amb Déu i els altres, una forma de relació humana, com l'exemple de Jesús, que, en definitiva, es troba en l'amor. Caldria desideologitzar la fe per a convertir-la en experiència de vida. La pau mundial només és possible per mitjà del diàleg i no per la força. Cal tenir en compte, com deia Kant, que la persona té dignitat (valor intrínsec) i no preu, i no es pot reemplaçar com un objecte qualsevol.

La vesprada del dissabte tingueren lloc alguns testimonis de vida des del feminisme, que tingué també la lectura del manifest pel paper de les dones a l'Església, i l'activisme social, aquest darrer a càrrec de Joaquín Sánchez, consiliari de la HOAC de Cartagena-Múrcia.

Els diferents ambients, com els descans pel cafè i els dinars, foren el temps del retrobament dels assistents que potser només coincideixen cada any al Fòrum, i la visita a les paradetes (com la de SAO). Tancà l'encontre la Celebració de l'Eucaristia, tan emotiva i viscuda com sempre, amb els cants emblemàtics i la participació, més intensa del que és habitual, en la Pregària Eucarística.

Per acabar, si volem assenyalar alguns indicadors profundament preocupants hem de ressaltar un envelliment global de l'auditori, amb diferents lectures: On són els joves? On haurien de ser? A manera de conclusió podem afegir que, no obstant, l'esperit del Fòrum és ben jove i la quantitat de temes i experiències que ens queden per viure són un al·licient per seguir veient-nos en properes edicions i la tasca col·lectiva que permet fer realitat cada any un esdeveniment certament complex d'organitzar es mereix una felicitació i un agraïment a qui ho fan possible.

Mallorca, un escenari

Ignasi Serra

Escriptor

Entre molts mallorquins ja hi ha la sensació que l'illa que pensàvem que era nostra està patint un procés de venecianització. I és que, com la bella ciutat dels canals, Mallorca s'està convertint en un escenari en el qual els visitants poden gaudir del sol, de la terrasseta, de la cerveseta i d'un plat de menjar, amb botigues obertes quasi 24 hores, unes botigues que, en la major part del casos trobarien al seu lloc d'origen, igual que determinades cadenes de menjar o de cafè. Per a rematar la bucòlica estampa només falta fer desaparèixer els mallorquins.

I és que som uns mal amfitrions... Us ho explicaré. Als mallorquins ens agrada anar a la platja (bé, a la majoria els agrada) i estar-hi tranquils. Asseguts o tomats, sense ningú aferrat al teu costat, mirar l'horitzó, vigilar les criatures sense moure't del redol, sense cridar. També ens agrada passejar, caminar lentament un horabaixa del mes d'agost, quan el sol ja no crema tant, i mirar i comprar qualche cosa que no tenies pensat i asseure't a una terrassa i fer un granissat d'ametlla o una cervesa.

El problema és que els joves, i no tan joves, que van a les platges no cerquen tranquil·litat. Cerquen gaudir de la vida, han deixat els niguls o la ciutat castellana enrere i volen respirar el mediterrani amb tota la seva intensitat. I això, a molts, ens expulsa de determinants llocs. I molesta. O entres a un comerç i quan et senten xerrar o, simplement, et veuen com vas vestit

ja ni et fan cas, perquè saben que no compraràs allò que tenen. I et molesta el tracte, la mirada. O t'asseus a un bar i et diuen que és per a sopar. Mires el rellotge i veus que són les set i mitja, hora de sopar europea, però per a la mallorquina falten unes quantes hores, sobretot si és cap de setmana. I t'aixeques, te'n vas i t'emprenyes.

Molts mallorquins estan molestos perquè ara comencen a veure que ens estan robant l'illa. Per això, ha generat molt de mal estar llegir a la premsa que s'està preparant una ampliació de l'aeroport de Palma. Moltes entitats s'hi oposen (ja s'ha creat una plataforma), també els partits del govern, entre els quals hi ha el PSOE i Unidas Podemos, que governen a Madrid i de qui depèn l'aeroport.

Què s'hi vol fer? 1.712 aparcaments per a cotxes (ara n'hi ha més de 12.000) i 12 per a avions (ara n'hi ha 119), entre d'altres cosetes...

Quin és l'objectiu? Ampliar el trànsit aeri. L'any 2019, Palma va rebre 217.200 avions amb 29,7 milions de passatgers, 30 vegades més turistes que residents. Per a l'any 2025, es preveu que vinguin quatre milions més de persones i 247.000 avions.

Aquestes xifres ens posen damunt la taula dues qüestions bàsiques i bastant contradictòries amb els diferents governs.

Primer, la qüestió ambiental. Des del govern balear es fan lleis i actuacions per a reduir la petjada ecològica dels habitants de les illes, com ja hem tractat en números anteriors, però AENA, empresa pública que depèn del ministeri de foment espanyol, pretén ampliar l'aeroport per ampliar uns viatges que, pel bé del medi ambient, s'haurien de reduir. Un govern espanyol que té un ministeri, elevat a vicepresidència, de transició ecològica i un vicepresident encarregat de l'agenda ambiental 2030. Com es pot fer una transició ecològica o complir els objectius del 2030 si ampliam un dels aeroports amb

més trànsit de l'estat? Per no comentar la transició del model econòmic que es planteja des de les Illes Balears, que serà impossible de fer si l'Estat camina en una direcció totalment oposada.

I segona cosa, la sobirania. La majoria parlamentària de les Illes Balears està en contra d'aquesta ampliació. Però serà com fer senyals de fum, ja que el 100% de l'aeroport és de l'Estat i ells decidiran el que convingui més als interessos generals d'Espanya, encara que perjudiqui els interessos generals i particulars dels ciutadans de les Illes Balears. La feta és clara: no comandam a ca nostra. I fins que no tenguem sobirania, és a dir, poder i capacitat de decisió sobre els problemes que ens afecten, no podrem canviar absolutament res, només ho podrem maquillar.

I aquesta qüestió servirà un altre cop per a tornar posar de manifest que els representants locals dels partits madrilenys no pinten absolutament res en els seus partits, encara que es rompin la cara en defensar-los. La presidenta del govern balear, Francina Armengol, és membre de la mateixa executiva que el president del govern espanyol, Pedro Sánchez, i que el ministre de foment, José Luis Ábalos. Serà aquesta la primera vegada que els homes d'Estat escolten els escolanets de províncies? Esperarem i ho veurem. Per si de cas, ens manifestarem (en poder, clar...).

Gil Albors, entre la ràdio i el teatre

Josep Palomero

Cap a finals dels quaranta, Gil Albors jugava en primera divisió com a porter titular de l'Alcoyano i va estar a punt de morir com a conseqüència d'una patada fortuïta d'un davanter que li va perforar el còlon. Li van salvar la vida en l'hospital de sang polonés que les Brigades Internacionals havien deixat abandonat íntegrament a Albaida, però ja no va poder tornar a jugar. Aleshores es va establir de nou amb sa mare a València i va entrar a treballar en La Voz de Levante, on va passar més de vint anys redactant guions i diàlegs de locutors. Eixa pràctica diària tan intensa li va amollar la mà, i escriure diàlegs era per a ell cosir i cantar. La ràdio va ser la seua cambra de maduració. Home de ràdio, en la Transició va ser director regional de Radio Cadena. I home de teatre: entre 1973 i 1976 va dirigir el Teatre Nacional de la Princesa i els Festivals d'Espanya a València. El 1982, l'empresari Luis Suñer el va contractar per a muntar i dirigir la xarxa de cinc emissores de Radio Color. Després d'eixa aventura fallida es va fer càrrec del gabinet de premsa del Col·legi Oficial de Metges de València. Quan en 1996 el conseller Fernando Villalonga va cessar l'estrambòtic Manuel Àngel Conejero com a director artístic de Teatres de la Generalitat, va recórrer a Gil Albors perquè el substituïra i calmara les turbulències que s'havien produït en el sector. Gil Albors, de caràcter bonhomíós i diplomàtic, va fer una gestió correcta, es va ajustar al pressupost, va posar orde en el caos i va imposar un codi de bones pràctiques basades en l'honradesa i el sentit comú.

A pesar de tot, Gil Albors no tenia vocació de gestor. Ben al contrari, duia dins el verí del teatre i havia muntat uns quants centenars d'obres en la ràdio. La professió li desencadenà l'afició, i aprengué a dominar la fusteria teatral i a emprar els recursos dramàtics per a mantindre l'interés del públic. En 1954 havia estrenat en l'Eslava la

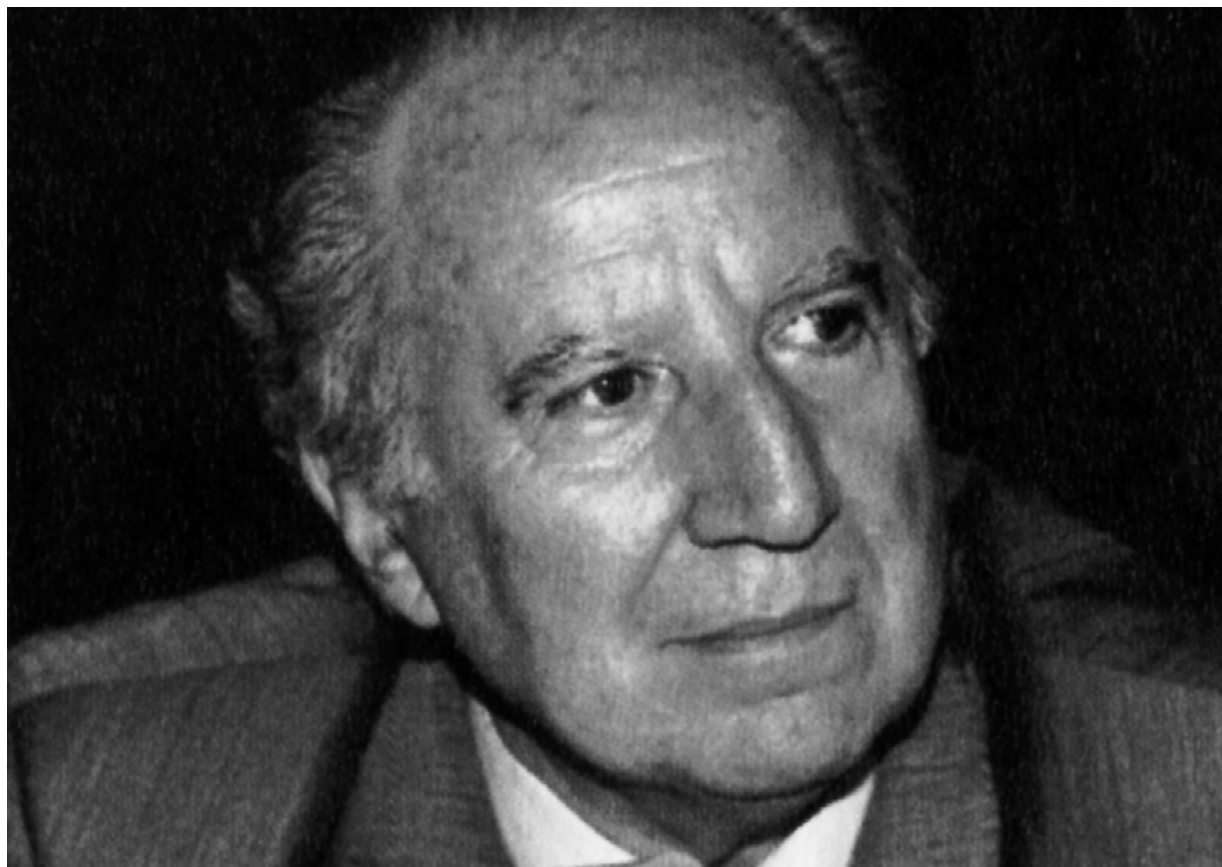
seua primera obra, *Por aquella noche en París*. En un concurs per a autors novells, en 1959 va quedar finalista –*ex aequo* amb Vicente Aranda, el futur director de cine– amb *Pobres gentes*, que es va estrenar en el Talia, el Teatre de la Casa dels Obrers. El mateix any, en el Teatro Circo d'Alcoi La Cazuela va muntar *Al-Azrach*, el cabdill andalusí en què es basa la festa de moros i cristians. El 1960 va estrenar en el Teatre Principal de València una de les seues peces cabdals, *El tótem en la arena*, l'obra de què arranca tot el seu teatre, que es va mantindre un mes en cartell. Després el TEU (Teatro Español Universitario) la va produir i la portà per tota la geografia valenciana. Ana Mariscal, una de les seues actrius predilectes, la va representar també per la resta d'Espanya.

Entre els escriptors valencians que van integrar la «Generació Perduda» de postguerra, Gil Alborns va ser el millor autor teatral enmig d'aquell desert. Molts dels col·legues d'aquella època no van passar d'escriure una o dos

obres que es van estrenar pràcticament sense pena ni glòria, perquè tot allò no deixava de ser un teatre d'aficionats. Les sales bones apostaven pel teatre comercial en castellà d'autors consagrats, i en les que es representaven obres en valencià, com el Russafa i l'Alkàzar, feien teatre de saragüells i alguna astracanada de taquilla segura. L'únic local de València en què es podia veure teatre europeu contemporani, encara que traduït i interpretat per estudiants, era el Teatro Club del SEU (Sindicato Español Universitario), que s'obrí el 1955 en el carrer de les Comèdies, on es van representar per primera vegada a València obres de Ionesco, Sartre, O'Neill, Cocteau o Camus. Els altres dos locals d'aficionats de teatre modern eren l'Ateneu Mercantil i Lo Rat Penat.

A començaments dels seixanta, moltes persones de la professió se'n van anar a treballar a Madrid, i València es va quedar buida; només cal recordar alguns noms de la diàspora: Ismael Merlo, Lola Cardona, Vicente Parra, Elisa Ramírez, Queta Claver, Antonio Ferrandis, Lola Gaos, María Fernanda d'Ocon o Pedro del Río.

Als pocs autors teatrals que es plantejaven escriure en valencià, com Martí Domínguez, Paco Burguera, Rafael Villar o el mateix Gil Alborns, els animaven persones com Enric Valor, Joaquín Maldonado o Joan Senent, un activíssim mecenes de la cultura valenciana que va instituir un premi amb el seu nom que concedia la Caixa d'Estalvis de València i que en 1963 es va atorgar a *Barracó 62*, l'obra de Gil Alborns que permet imaginar com hauria pogut evolucionar el teatre valencià modern si no haguera passat sense pena ni glòria, extraviada com a conseqüència del desaprofitament de la Generació Perduda. *Barracó 62* s'estrenà en l'Ateneu Mercantil el 1969, fora del circuit co-

mercial, i encara es representà en la Sala Carme Teatre de València a l'octubre de 2019. És una proposta teatral premonitòria en què es tracten els temes de la llibertat i de la condició humana, i que significà la incorporació del teatre existencialista a l'escena valenciana, un fet aleshores insòlit. Dissortadament, la influència de **Barracó 62** fou imperceptible.

Gil Albers va viure absorbt enmig d'una València que un segle abans havia vibrat amb el teatre popular, però que no va saber adequar-se a la modernitat. Fidel a la seua vocació, l'home de la ràdio va construir un pont teatral capaç de mantindre viva la veu dels autors valencians. Entre les seues obres, ell en destacava un grup reduït que havia escrit al dictat de la inspiració i de la seua consciència: **El tòtem en la arena** (1960), **Oseas** (1961), **La barca de Caronte** (1962), **Barracó 62** (1963), **¡Grita, Galileo!** (1965), **El camaleón** (1965), **Un cerebro con tic-tac** (1966) i **El cubil** (1969).

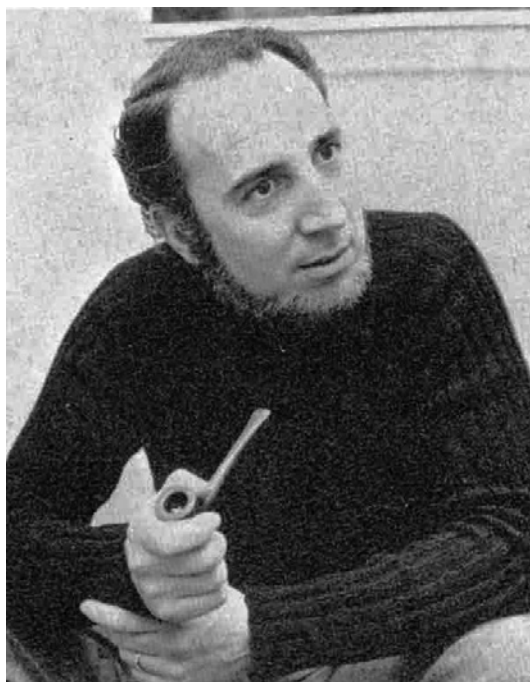
Des de 1997 era vocal de l'Asociación Nacional de Autores de Teatro, i des de la seua creació fins al 2015 va ser membre de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, institució en què es va distingir pel seu caràcter bonhomíus, respectuós i facilitador de conformitats. El 2008 va rebre el Premi de les Lletres Valencianes com a colofó d'una vasta producció teatral molt original i característica de la seua època.

El jove Gil Albers, en canvi, va tindre sort d'entrar a treballar en la ràdio, que es convertí en la seua millor escola de formació professional per a poder practicar dia a dia un dels elements bàsics de l'escriptura teatral: els diàlegs. La seua producció teatral ha lliscat entre l'obra de circumstàncies i la peça dictada per la inquietud, covada durant mesos i reglotada en la soledat de les vesprades solitàries, sense saber quin havia de ser el destí final d'aquelles quartilles. Entre aquestes obres destaca **Barracó 62**, una peça estranya, poc llúidora però magnífica, que podia haver-se escrit perfectament en aquells cafés de París en què Samuel Beckett també passava les vesprades mortes amb un cigarret entre els dits d'una mà i un llapis en l'altra, escoltant l'eco de les cançons de Juliette Gréco.

Però la València del pas dels cinquanta als seixanta distava molt d'arribar a ser aquell París de Jean Paul Sartre i d'Albert Camus, les obres dels quals tant d'impacte van causar entre els joves lletraferits valencians que en aquella època anaven a passar les vesprades dels diumenges pels caus d'aficionats teatrals que tanta capacitat de convocatòria van assolir, especialment entre els universitaris àvids d'albirar què s'esdevenia més allà dels Pirineus.

Algunes de les seues obres remetien a situacions històriques (**El petroli**, sobre la revolta d'Alcoi de 1873). També ha estat un autor prolífic de teatre en castellà de qualitat, inspirat fonamentalment en l'existencialisme (**La barca de Caronte**, 1962).

En **Barracó 62**, els personatges ocupen un espai aïllat del món exterior, el barracó número 62 d'un camp de concentració, un espai indefinit i simbòlic en què estan sotmesos a una pressió extrema, la turmentada psicologia dels quals respon a un conjunt d'arquetips humans negatius. La indefinició i la falta de concreció del lloc i el temps en què transcorre l'obra provoquen una atmosfera buida que facilita observar el comportament de la condició humana en condicions extremes i reflexionar alhora sobre la llibertat que els presos no tenen. L'obra finalitza amb una falta d'esperança absoluta; l'estructura circular del plantejament dramàtic el connecta estretament amb el teatre de l'absurd. L'obra introdueix una paradoxa final: aquests reclusos del camp de concentració han pogut representar **Barracó 62** durant l'hora extraordinària en què havien pogut celebrar la Festa de la Llibertat.

El museu d'art contemporani de Vilafamés fa 50 anys

Josep Manuel San Abdón

L'any 1968, el prestigiós crític d'art Vicente Aguilera Cerni va anar a Vilafamés per visitar el seu oncle Francisco Cerni, i impressionat per la bellesa del poble té el somni de crear un museu d'art contemporani. Les autoritats locals del moment veuen amb molt bons ulls la idea i el museu comença a caminar. De tot allò ara fa cinquanta anys. Per això ens hem posat en contacte amb Rosalía Torrent, directora del museu, i amb el gestor Joan Feliu, que ens han comentat com estan celebrant l'aniversari i altres qüestions d'actualitat relacionades amb el museu.

Una de les peculiaritats de la celebració de l'aniversari és que es celebrarà en tres anys: «la raó rau en el fet que la pròpia creació del museu té distintes fites al llarg de tres anys», ens comenten els seus directius actuals. En efecte, Aguilera Cerni va realitzar diverses accions des de l'any 1968, fins al 18 d'agost de 1972 en què el Museu d'Art Contemporani de Vilafamés (MACVAC) obri les portes al Palau del Batle amb 150 obres.

El 2020 és un any carregat de projectes: el MACVAV tornarà a estar present en ARCO, es plantegen dues noves exposicions a la Sala 30 de l'Aeroport de Castelló, i a banda de la seua programació habitual, enguany es centraran en la ciutat de Castelló amb exposicions a CompArte Mindoro i a la Fundació Dávalos Fletcher. Després d'haver fet exposicions del seu fons al Museu de Belles Arts de Castelló (2018) i a La Nau de la Universitat de València (2019), acabaran el recorregut al Museu de la Universitat d'Alacant ja al febrer del 2021. I coincidint amb el Dia de la Dona hi haurà una exposició que recopilarà treballs d'artistes per a les quals l'existència del museu ha estat fonamental en la seua vida.

Un altre projecte molt important per a enguany és la restauració i l'adequació de la Casa Abadia, edifici annex al museu, de manera que s'ampliaran les seues instal·lacions i això permetrà desenvolupar tallers didàctics amb plena accessibilitat, disposar d'espais de reunió i augmentar la capacitat d'emmagatzematge.

Un aspecte curiós de l'aniversari ha estat el llançament del Vi de Museu. Vilafamés és terra de bon vi i un dels cellers més antics és Mayo-García, fundat l'any 1912. Es va pensar que calia unir ambdues

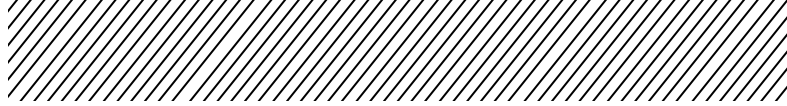
històries i s'ha creat una sèrie limitada d'ampolles de vi d'autor, Magnanimvs Platino, premiat com a millor vi de la província de Castelló, amb dues etiquetes dissenyades per Joan Callergues i il·lustrades amb obres de la institució.

Abans d'acabar la celebració també hi ha el projecte de retre homenatge a Vicente Aguilera Cerni. S'està treballant en la idea d'organitzar una trobada de crítics d'art, recordant les dues que ell va dirigir, i per una altra banda preparen una exposició de documents gràfics i visuals al voltant del creador del museu.

El museu es nodreix amb donacions o cessions dels artistes. Entre les últimes incorporacions hi ha obres de l'Equipo Realidad, l'Equip Crònica o Juan Navarro Ramón. També volen fer una política que possibiliti la correcta visualització de la dona, amb propostes actuals com poden ser les de Paqui Fuster, Maria Aranguren, Margaret Harris, Núria Rodríguez o Laura Avient.

Rosalía Torrent i Joan Feliu són dos professors de la Universitat Jaume I i ens expliquen que la col·laboració entre el MACVAC i l'UJI és cada vegada més intensa, però a més de ser una relació de treball és «també vivencial i emocional». Per molts anys!

Teatre de rialles

Vicent Tronchoni (@VicentTronchoni)

Tècnic de Cultura

Ara fa unes setmanes es celebrava a Picassent la 16a edició del Kafre Teatre, un festival humil de característiques ben pròpies i definides: humor provocatiu, irreverent i sense filtres. Curiosa proposta en un temps en què pots ser condemnat per fer un *rap* sobre dictadors o un acudit mocant-te en una bandera. Enguany, un cartell clàssic del festival i de l'humor valencià: Xavi Castillo, Juja Teatre, Pau Blanco i Arantxa González, Gonzalo Santamaría, Yllana (no valencià). Humor potser ja molt vist, humor salvatge i un punt groller, però humor gairebé necessari en temps de censures i autocensures. Rialles que el públic valencià agraeix i que no són massa habituals ja en el nostre teatre, tot i els tòpics mediterranis.

Encara que les companyies valencianes solen incloure comèdies en el seu repertori, no és tampoc habitual; amb Albenà fora de joc de l'escena, el fort de la comèdia l'encapçalen les produccions Olympia, habitualment adaptant títols clàssics de la comèdia europea i nord-americana i programant-los sobretot a les sales on programen i també les produccions del Flumen i Saga, adaptacions de clàssics de la comèdia contemporània però amb un toc més de *music-hall* i fins i tot de sarsuela. Són propostes totes molt dignes i de qualitat, però poc arriscades i amb un gran contingut comercial.

Una menció a banda mereix el món pallaso, ara ja pràcticament residual amb la desaparició de gran part de companyies i retirada dels escenaris del gran

Piojo (Eduardo Zamanillo), però amb un magnífic exponent en la Mostra de Pallasos i Pallasses de Xirivella, referent del teatre de *clowns*, fomentant el naixement i creixement de pallasos i pallasses de la terra i fent possible l'actuació al costat de València de *clowns* de tot l'Estat i d'arreu del món. Dirigida sàviament durant 26 edicions per Vicente González *Sanfran*, que ara es retira, esperem que continue creixent com fins ara.

El sector que no para de créixer és l'Stand up Comedy, és a dir, els i les monologuistes, moviment que va nàixer al segle passat als Estats Units i que des de fa unes dècades, amb programes com *El Club de la Comedia* o *Comediants* en el nostre cas ha anat augmentant tant en protagonistes com en públic; un públic que, curiosament no és consumidor habitual de les arts escèniques. En realitat, el fenomen *monòleg* ha fagocitat la comèdia tradicional, tant per la facilitat escènica (no hi cal escenari ni escenografia) com per la participació de famosos i famoses, vinguen o no del món de les arts escèniques o inversament, i ha fet pujar actors i actrius que actualment gaudeixen de gran estatus. En el cas de la nostra televisió, molts dels presentadors i presentadores com ara Eugeni Alemany, Maria Juan, Óscar Tramoyeres o Pere Aznar venen o han passat per la Comedy; altres venen directament del teatre còmic com Xavi Castillo o fins i tot de la dansa com Pepa Cases.

Si és bona o no la retroalimentació arts escèniques *versus* televisió, crec que caldrà escoltar totes les versions, des de les que parlen d'intrusisme laboral en el periodisme fins a la que diu que és millor crear audiència per poder arribar a més públic. Siga com siga, la rialla sempre serà necessària i benvinguda.

Sorpresa coreana

Alfred Ramos

Membre del Consell de Redacció

La totpoderosa indústria de Hollywood va crear els Premis de l'Acadèmia en 1929 per tal de promocionar els seus productes. Els guardons han estat un reflex de les preferències i de les modes imposades pel mercat, no per la seua qualitat. Moltes guanyadores resten avui quasi oblidades, discutibles, filles d'un temps i d'unes necessitats conjunturals. A vegades, l'Acadèmia ha encertat les eleccions de films que avui formen part de la història. Tanmateix, una ullada a les grans cintes que restaren fora dels premis a millor pel·lícula deixa al descobert les errades comeses. Recordem *Ciudadà Kane*, *Sunset Boulevard*, *La diligència*, *El gran dictador*; *Amèrica, Amèrica*; *Vertigen*, *d'entre els morts*; *Camins de glòria*, *Chinatown*, *Shane*, *Toro Salvatge*, per citar només deu obres mestres, perquè la llista podria allargar-se més i més.

Per això, el lliurament dels premis de Hollywood al passat febrer ens ha sorprés. Quan moltes revistes havien anunciat 1917 com a millor pel·lícula, *Paràsits* del director nord-coreà Bong Joon-ho s'ha emportat cap al país asiàtic els considerats com els quatre grans: pel·lícula, director, guió original i pel·lícula de parla no anglesa. És més, trencant totes les rutines de 92 anys d'història, és la primera vegada que una cinta de parla no anglesa s'emporta també el de millor pel·lícula. Hem de considerar que el millor director ha estat atorgat davant de grans realitzadors, amb una filmografia contrastada, com Martin Scorsese –al qual, per cert, va rendir admiració Bong Joon-ho en el lliurament–, Quentin Tarantino o Sam Mendes. El

cinema coreà és un dels més potents del mercat asiàtic, amb una exhibició interna del 50 % de la seua producció local. Una xifra que diu molt davant la penetració del mercat estranger en les cinematogràfiques nacionals. A tall d'exemple, la quota de pantalla del cinema de l'Estat espanyol és del 15 %.

Paràsits és una obra brillant, transgressora, trencadora de motlles i estils, amb una excel·lent barreja de gèneres com ara el *thriller*, el suspens, el drama social, l'humor negre i la tragèdia amb gotes de cinema *gore*. La trama és del tot imprevisible, va per camins poc transitats, inesperats. Bong Joon-ho, que ja havia cridat l'atenció en l'anterior *Seminci* de Valladolid, ens ofereix una dissecció de les classes socials en contacte sense caure en una lliçó didàctica. Els personatges estan ben descrits en un guió que funciona com un mecanisme de rellotgeria ben greixat. Un món opulent, sofisticat, posseïdor d'una economia sobrada com la de la família Park, és oposat al submón, a l'economia depressiva que conformem els estrats més baixos, representat per la família Kim. Dos universos humans que circulen en paral·lel evitant la cooperació i l'ajuda mútua; els uns són els amos, als quals els molesten fins i tot les olors humanes que desprenen els empleats; els altres, els criats, aspiren a canviar de classe, envegen l'altre estatus. Una anàlisi social, que lluny de fàcils identifications, ens recorda la magistral *El servent* de Joseph Losey pel que fa al domini i a la vampirització que exerceixen els criats sobre els amos mitjançant mentides, enganys i simulacions. Bong Joon-ho, remarcant el títol de la cinta, ens ve a subratllar que totes dues famílies, al capdavant, són igualment paràsites les unes de les altres.

Passejarem per Llíria

Gonçal López-Pampló (@gpampló)

Professor de Filologia Catalana a la UV i director literari del Grup Bromera

Qui no conega Llíria, l'ha de conèixer. Si algun dia aquest país nostre de ciutats menudes s'articulava a la manera alemanya o italiana, el protagonisme de Llíria es manifestaria amb una força indiscutible. No tan sols per la seua vitalitat econòmica i cultural, representada, de manera paradigmàtica –mítica fins i tot– per les bandes de música de la Primitiva i de la Unió, sinó també pel seu patrimoni arquitectònic i per la importància de la seua posició.

La capital del Camp de Túria es va fundar en un enclavament estratègic: tanca la gran plana fluvial i obri la porta al paisatge abrupte dels Serrans, amb permís de les ondulacions de les Rodanes, cap al sud, i dels cims mitjans de la Calderona, cap al nord. Llíria és, també, una baula entre les comarques que parlen valencià i les comarques que parlen castellà, un esclavó que relaciona dos mons pròxims però sovint aliens. A Llíria s'acaba el tren –el *trenet*– i al cap de pocs quilòmetres la CV-35 deixa de ser una autovia per a estretir-se més i més a mesura que s'endinsa cap a Ademús.

Si aneu a Llíria, pugeu primer al tossal de Sant Miquel. Des d'aquesta talaia, amb vestigis antiquíssims, es domina tot el curs baix del Túria, s'albira la mar i s'admira un paisatge inesgotable de tarongers i ametlers, de poblacions densament envoltades de grans vies de comunicació i polígons industrials, de serres pròximes i llunyanes. Si girem els ulls cap a la ciutat, veurem la cúpula de l'església de l'Assumpció i, just darrere, el campanar de l'església de la Sang. Al fons, la Calderona, majestuosa i sempre roja.

Llíria no s'acaba en un dia i cal temps per a visitar tots els seus monuments i jaciments arqueològics (sobretot les ruïnes ibèriques i romanes). Però si ens limitem al centre de la ciutat, haurem de continuar per l'àmplia plaça on s'alcen la Casa de la Vila i l'església de l'Assumpció: l'una renaixentista; l'altra, barroca. Des d'ací podem fer una passejada per la Vila, el barri més antic, amb cases emblanquinades i carrers acaramullats, que s'enfilen pel Forn de la Vila (entreu a veure-hi l'alcavor) fins al Museu Arqueològic i l'església de la Sang.

Heus ací una de les joies de l'arquitectura valenciana. Al costat de l'església de la Sang d'Onda i de l'ermita de Sant Feliu de Xàtiva, constitueix un dels millors exemples de temple de conquesta, construït durant els primers compassos del Regne de València. Tant la façana com l'interior, d'una sola nau, evoquen la sòlida i senzilla transició del romànic al gòtic. A banda de les pintures murals primitives (tan interessants com les del Bon Pastor), en destaquen unes de barroques que representen la predicació a Llíria de dos dels sants valencians més importants de la història: sant Vicent Ferrer i sant Lluís Beltran. Quan visites Llíria, quan pugues, quasi espiritualment, fins a l'església de la Sang i, al seu interior, veus aquests retrats humils i populars, prens consciència del país que un dia vam ser. I, en això, et ve al cap la panoràmica que has vist des del Tossal de Sant Miquel i et preguntes, inevitablement, quin país som –o volem ser.

Vista de Llíria des del tossal de Sant Miquel

Mireia Vives i Borja Penalba

«Cançons de fer camí són més de cinc anys d'experiències compartides, de coneixences, trobades i amistats, de compromisos. De vida»

Emma Tomàs (@emmatomas)

Periodista

Són temps difícils per a la nostra cultura i per a la nostra música. La crisi mundial sanitària que patim ha fet que gran quantitat de concerts i festivals hagen sigut ajornats, i molts d'ells sense data per confirmar. No obstant això, no podem oblidar la llibertat i l'energia tan positiva que sempre ens regala la música: escoltar-la, ballar-la, viure-la al màxim... Molts artistes i grups, ara, des del nostre confinament, ens regalen moments inoblidables amb els concerts que fan a través de les seues xarxes socials. La música és vida i hem de fer que la seua flama mai s'apague.

I així ho descobrireu en aquesta entrevista que fem a dos amants de la música: Mireia Vives i Borja Penalba. A finals del 2019 ens presentaven *Cançons de fer camí*, un nou disc per a viatjar en el temps que ells dos han compartit, i ara ens obrin les seues portes per a descobrir més a fons aquest llarg camí...

–Cançons de fer camí arribava al novembre, un disc que heu estat elaborant al llarg dels viatges dels últims cinc anys. Què hi trobareu?

–El que podem trobar a *Cançons de fer camí*, musicalment, són 6 versions, 12 pròpies i 1 inèdita de Sergi Carós, que és amic i músic. Poèticament parlant, tenim l'obra de 7 poetes i poetesses, i, artísticament, 20 làmines amb dibuixos de 6 il·lustradores diferents. En resum, es tracta de més de 70 minuts de música i poesia pintades.

–Un disc que compta amb un total de 19 cançons que van ser realitzades gràcies al Verkami que va fer. Ho sospitàveu? Deu ser una gran satisfacció aconseguir-ho...

–No ens imaginàvem ni de lluny que assoliríem una quantitat tan gran. Satisfacció? Gràcies a les més de 500 persones que hi han contribuït ha sigut possible fer el disc. Joia absoluta. I agraïment.

–Entre aquestes cançons, «València negra» com a carta de presentació. Una cançó que ens arriba ben bé a les valencianes i als valencians... Què vol dir-nos?

–Per damunt de tot, que estimem València, amb les seues virtuts i els seus defectes, i ho mostrem permetem-nos el luxe de la nostàlgia, recordant persones, llocs i fites de l'imaginari valencià que ens han acompanyat al llarg de les nostres vides.

–Un disc que també compta amb moltes col·laboracions. Com va ser la seua producció?

–No creiem en fórmules magistrals; creiem en les cançons. I cada cançó ens demana un camí, un vestit o un abric, una o altra veu, un o altre instrument, i dins d'allò possible intentem donar a les cançons tot el que demanen, comptant amb la complicitat i la bona feina d'amics i músics genials.

–I després de tot aquest procés, què és el que més vos ha agradat de l'elaboració del disc?

–Com sempre, el viatge. Des de la creació de la primera cançó fins a tindre el disc acabat a les mans són més de cinc anys d'experiències compartides, de coneixences, trobades i amistats, de compromisos. De vida.

–Amb l'amor fora de mapa iniciàveu aquest projecte, i ara, després de tres treballs musicals, imaginàveu aquest camí tan dolç?

–Som gent d'expectatives baixes. Ho volem tot, però no esperem molt. I, per ara, el camí ha estat meravel·lós. Estimem el que fem i ens sentim estimades.

Llavors, només resta donar les gràcies de tot cor i continuar caminant.

–Com van ser els orígens... Com decidíreu iniciar junts aquest projecte musical?

–Al final de l'etapa de Mireia en Rapsodes, Borja li preguntà: «I ara, què?». La resposta són tres discos i sis anys de feina i camí compartit.

–Està vist que la música forma part del vostre dia a dia. Què és el que més vos agrada d'ella?

–Un dia, durant el rodatge de *Le voleur d'enfants*, Lluís Llach (qui en feia la banda sonora) presencià una conversa entre els mítics Michel Piccoli i Marcello Mastroianni. Aquest últim li deia a Piccoli: «Saps? Nosaltres (els actors) podem fer coses increïbles: viure altres vides, inventar, donar forma i posar-nos en la pell d'altres persones... Coses increïbles, tant que quasi podem volar... Però quasi, perquè, d'alguna manera, no podem. Al final, sempre toquem de peus a terra. En canvi, aquests cabrons (assenyalant a Llach) SÍ poden volar! Perquè és això precisament el que els passa quan estan creant música...». Tal qual.

–La música vos fa sentir lliures i viure moments màgics... Parlant d'ella i, en concret, de cada cançó que ens regaleu i ens feu somiar, com naixen?

–Solem començar per les lletres, siguen poemes que ens colpeixen o paraules pròpies que necessitem traure'ns de damunt. Tot seguit, les paraules flueixen al cap ininterrompudament i, en un exercici rítmic, melòdic, fonètic, sintàctic i semàntic (tot important!), construïm cada cançó, la qual ens demana que la vestim d'una manera determinada. De vegades li emprovem molts vestits, d'altres pocs o només un. Al final, cada cançó té una entitat pròpia. I, com hem dit al principi de l'entrevista, no creiem en fórmules.

–La música és cultura i la feu també molt viva amb cada cançó vinculada a la nostra literatura. En un món tan convuls, fa falta més consciència de la necessitat d'una cultura viva?

–La convulsió del nostre món és donada en gran mesura a la manca d'una bona educació i d'una cultura cuidada, viva i protegida. Ambdues constitueixen els dos pilars de la civilització i principals garants de la nostra humanitat. «El sentit de la vida», que en deien aquells...

–Ara, amb concerts i festivals ajornats, són temps complicats per a la nostra música i la nostra cultura, però de segur que prompte tornarem a renàixer i a gaudir-ne. Voldríeu deixar algun missatge per als temps que corren?

–Cuidem-nos.

L'espurna que va encendre la flama

Ismael Blasco

Una de les característiques de les dictadures és el seu menyspreu per la cultura i envers el foment de la capacitat o sentit crític de les persones i la repressió de totes aquelles actituds i/o persones afavoridores de la capacitat de pensar. La dictadura franquista va aplicar aquest paradigma de forma generalitzada i d'una manera particularment dura amb les mestres i els mestres renovadors del temps de la República, molts dels quals foren depurats, represaliats i afusellats. «Hi ha cunetes en què encara esperen molts d'ells i d'elles la resurrecció d'un oblit injust» (pàg. 11).

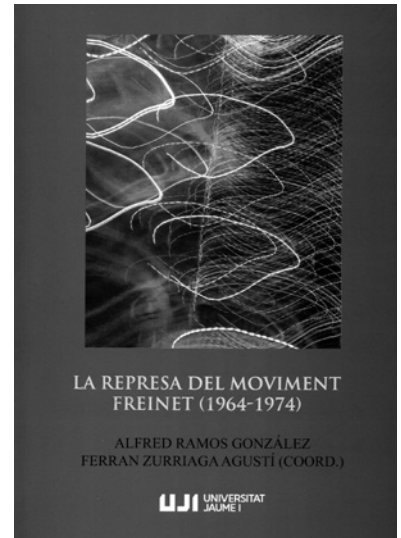
La llarga nit en què el franquisme va sumir l'escola valenciana va tenir «l'espurna que encén la flama» en un grup de mestres, organitzats inicialment en l'anomenada Secció de Pedagogia de Lo Rat Penat, que en la dècada dels seixanta contactà amb mestres valencianistes republicans, homes i dones, que en l'escola d'abans de la Guerra Civil ja practicaven la Pedagogia Freinet i visualitzaren el seu treball, el seu testimoni, i la depuració i càstigs que van sofrir molts d'ells per la repressió franquista.

En la dècada dels seixanta, es van reintroduir al País Valencià i a Catalunya les tècniques Freinet del moviment

d'Escola Moderna de França. Es van iniciar al País Basc, a Galícia i a altres indrets de l'Estat, i en tots els casos eren latents les idees de renovació pedagògica i canvi social. Un dels principis pedagògics fonamentals d'aquesta pedagogia és el respecte a l'infant i a la seua lliure expressió, mitjançant la producció, entre d'altres tècniques, dels seus textos lliures. Textos expressats en la seua llengua materna, en el nostre cas el valencià. Aquests textos són els elements al voltant dels quals pivota gran part de la vida escolar. Els textos i les investigacions que promouen constitueixen la base de la revista de l'escola. La correspondència escolar i l'intercanvi amb altres escoles són el vehicle que permet comunicar els propis sabers i aprenentatges, alhora que dona sentit a la producció escrita, gràfica, oral, feta pels alumnes.

Companys i companyes del Moviment Cooperatiu d'Escola Popular han fet de la seua professió un ofici, l'«ofici de mestre». Un ofici que s'aprén, que cal actualitzar permanentment, mitjançant la col·laboració i el treball cooperatiu en equip de mestres. Els i les mestres som els protagonistes de la formació pròpia.

El llibre replega les ponències i comunicacions de les V Jornades de Recerca dels Quaderns Freinet de la Càtedra Soler i Godes de la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana, celebrades el 29 i 30 de novembre de 2018. És una mostra d'experiències educatives en diferents àmbits territorials, models diferents d'escolarització (escola pública, privada, concertada, cooperatives...), formes cooperatives i de col·laboració.

FITXA BIBLIOGRÀFICA

Títol: *La represa del moviment Freinet. 1964-1974*

Autor: Alfred Ramos i Ferran Zurriaga

Editorial: Universitat Jaume I

Any: 2019

SAO

La revista degana en valencià

JORNADES DE PORTES OBERTES
7 i 8 d'octubre, de 10h a 20h

EXPOSICIÓ: Nosaltres les escriptores. Valencianes en el temps
Fins el 20 d'octubre al vestíbul del Palau dels Borja

Gabriel Rufián:
«Unilateral és l'Estat espanyol que empresona la dissidència política»

Teresa Ciges
@TeresaCiges

«Hi ha una esquerra de saó, que pontifica des d'un sofià, que considera que aquesta revolució no val perquè no l'han liderat ells». Gabriel Rufián és una bèstia política que no deixa indiferent a ningú. Amb 35 anys, aquest jove de Santa Coloma de Gramenet ha revolucionat el Congrés dels...

Top setmanal

L'últim poble abandonat de la Kibera
saó.cat

30 adormides imprescindibles de Joan Fuster
saó.cat

Oportunitats lingüístiques amb les noves ràdio i televisió valencianes
saó.cat

El destí dels vençuts
saó.cat

El disc de la setmana

Subscriu-te!

revistasao.cat

Jo actuo x

Amor als avis

Respectar els malalts

Donar exemple als fills

Jo actuo x

Ajudar els professionals sanitaris

Protegir els amics

I tu?

Queda't a casa i suma-t'hi!

Som 7,5 milions per
aturar el coronavirus

#JoActuo

joactuo.cat